

SANASTOKESKUS TSK • TERMINOLOGICENTRALEN TSK

Tarvitaanko sanastoja?
Suuri englant-suomi-sanakirja,
Landstingens biobanksprojekt,
1850-luvun termityötä,
Teletermit tutuiksi,
Oikeusjärjestysten ristipaineessa,
puettavaa tekniikkaa...

2 | 2005

TERMINFO

THE FINNISH TERMINOLOGY CENTRE TSK

TERMINFO

26. vuosikerta • numero 2 | 2005

JULKAISIJA Sanastokeskus TSK ry
PÄÄTOIMITTAJA Lena Jolkkonen
TOIMITUSSIHTEERI Anu Ylisalmi
TOIMITTAJA Sirpa Suhonen (Summaries)
TOIMITUSNEUVOSTO Marja Hamilo, Jukka Ihanus,
Lena Jolkkonen, Arto Leinonen, Ari Muhonen,
Matti Ojala, Ari Penttilä, Mikael Reuter,
Seija Suonuuti
PAINOPIAIKKA Forssan Kirjapaino Oy, Forssa 2005
KUSTANTAJA Stellatum Oy
Työpajankatu 6 A, 00580 Helsinki
puh. (09) 8689 700
faksi (09) 8689 7070
<http://www.stellatum.fi>

TILAUKSET JA OSOITTEENMUUTOKSET
Stellatum Oy/Tilaaajapalvelu
Kuoppamäentie 3 A, 33800 Tampere
puh. (03) 225 1948
faksi (03) 225 1955
tilaaajapalvelu@stellatum.fi

TILAUSHINNAT SUOMESSA
Terminfo ilmestyy neljä kertaa vuodessa.
Kestotilaus (laskutusväli 6 kk) 2 x 19 €, yhteensä 38 €
Kestotilaus (laskutusväli 12 kk) 35 €
Määräaikaistilaus (12 kk) 39 €
Irtonumero 10 €

TILAUSEHTO
Kestotilauksena tilattu lehti tulee tilaajalle tilausjakso kerrallaan ilman eri uudistusta, kunnes tilaaja joko muuttaa sen määräaikaiseksi tai lopettaa tilauksen. Tilauksen hinta on tilausjakson alussa voimassa oleva hinta, joka on painettu lehteen. Tilauksen voi keskeyttää ennen tilausjakson loppua. Peruutus on tehtävä vähintään kaksi viikkoa ennen uuden tilausjakson alkamista. Mikäli peruutus ei saavu määräaikaan mennessä, laskutetaan tilaajan saamat lehdet irtonumerohintaan sekä peruutuksen aiheuttamat kulut 6 €. Tilausehdot löytyvät lehden jokaisesta numerosta. Osoitetietoja ei luovuteta Stellatum Oy:n ulkopuolelle.

IRTONUMEROMYYNTI
Stellatum Oy/Tilaaajapalvelu
tilaaajapalvelu@stellatum.fi
Akateeminen Kirjakauppa,
Suomalainen Kirjakauppa ja
Turun Kansallinen Kirjakauppa.

ISSN 0358-7517

SISÄLLYS

Tarvitaanko sanastoja? <i>Lena Jolkkonen</i>	3
Tuomo Ilomäki on kielistä innostunut insinööri <i>Petra Heinola</i>	4
Kasviopin termityötä 1850-luvun Suomessa <i>Kaarina Pitkänen</i>	7
Terminologiarbetet inom Landstingens biobanksprojekt <i>Helena Palm</i>	10
Amatöörit asialla? <i>Olli Nykänen</i>	13
Kääntäjä oikeusjärjestysten ristipaineessa <i>Tuija Kinnunen</i>	14
Teletermit tutuiksi – Viestintäviraston terminologiaryhmän toiminnasta <i>Satu Närvä</i>	17
Termiharava	19
Kirjallisuutta	20
Summaries	23

Lukijapalautetta voi lähettää Sanastokeskukseen (osoite alla) tai sähköpostitse osoitteeseen terminfo@tsk.fi

TERMINFO INTERNETISSÄ <http://www.tsk.fi/fi/ti>

SANASTOKESKUKSEN YHTEYSTIEDOT
osoite Albertinkatu 23 A 12
00120 Helsinki
puhelin (09) 2709 1060
faksi (09) 608 859
sähköposti tsk@tsk.fi,
terminfo@tsk.fi
<http://www.tsk.fi>

TERMIPALVELU (MAKSULLINEN EI-JÄSENILLE)
puhelin (09) 608 876
sähköposti termipalvelu@tsk.fi

Tarvitaanko sanastoja?

Keskeisen käsitteistön määrittelemine on välttämätöntä alalla kuin alalla. Tästä me sanastotyön ammattilaiset olemme vakuuttuneita, emmekä toki ole ajatustemme kanssa yksin. Sujuva ja toimiva ammatillinen viestintä ei ole itsestäänselvyys edes saman alan ja saman kielen sisällä, saati sitten kun viestintä ylittää ammatti- ja kielirajoja. Käsitteistön selvittäminen ja kokoaminen sanastoksi on merkittävä askel pyrittäessä selkeyttämään viestintää.

Sanaston laadinnassa itse prosessi on yhtä tärkeä kuin lopputulos. Tällä tarkoitan sitä, että yhtenäisen termistön käyttöä edeltää prosessi, jossa alan toimijat yhdessä sopivat käytettävistä käsitteiden määritelmistä ja suositeltavista termeistä. Prosessi on usein työläs (ks. *Helena Palm*in artikkeli s. 10) ja yhteisymmärryksen saavuttaminen edellyttää usein asioiden perinpohjaista läpikäyntiä sekä loppumetreillä tehtäviä kompromisseja.

Kun sanastoja tuotetaan terminologian teoriaa soveltaen, työssä mennään kielitasoa syvemmälle. Lähtökohtana ovat käsitteet ja niiden väliset suhteet. Tämä mahdollistaa loogisten määritelmien laatimisen sekä hyvin perusteltujen termisuositusten ja luotettavien vieraskielisten vastineiden antamisen. Käsiteanalyysin avulla selvitetään kunkin käsitteen olennainen sisältö, käsitteiden väliset suhteet ja näiden suhteiden perusteella muodostuvat käsitejärjestelmät. Käsiteanalyysin tuloksia käytetään hyväksi kirjoitettaessa määritelmiä ja myös valittaessa termejä. Tällainen työskentelytapa vaatii sujuakseen harjoitusta ja sanastotyömenetelmien osaamista.

Onko sitten suutarin lapsilla kenkiä? Määrittelevätkö sanastotyön tekijät itse oman keskeisen käsitteistönsä? Vastaus on kyllä. Vuonna 1986 TSK julkaisi *Terminologian sanaston* (TSK 9) ja samoihin aikoihin laadittiin myös kansainvälinen standardi *ISO 1087 Terminology work – Vocabulary* ja pohjoismaisena yhteistyönä tehty *Terminologins terminologi*. Sanastotyön menetelmät ovat näistä päivistä kehittyneet paljon, ja 1990-luvun lopussa Sanastokeskuksessa laadittiin uudempi versio *Sanastotyön sanastosta*, joka julkaistiin TSK:n 25-vuotisjuhlajulkaisussa ja on myös luettavissa TSK:n WWW-sivustolla. Myös ISO 1087:sta on päivitetty versio vuodelta 2000.

Tänä vuonna työn alla on pohjoismaisen sanastotyön sanaston päivitys. Nordplus Språk on myöntänyt hankkeelle rahoitusta ja Ruotsissa toimiva Terminologacentrum TNC pitää projektin lankoja käsissään. TSK kokoaa sisältöön ja suomen kieleen liittyviä kommentteja työstä kiinnostuneilta suomalaisilta organisaatioilta. Sanasto julkaistaan aikanaan Nordterm-julkaisusarjassa.

Lämmintä kesää!

Lena Jolkkonen

Lena Jolkkonen
lena.jolkkonen@tsk.fi
päätoimittaja

Tuomo Ilomäki on kielistä innostunut insinööri

Petra Heinola

4

Sähkö- ja elektroniikka-alan standardisointijärjestö SESKO ry:n pitkäaikainen toimitusjohtaja *Tuomo Ilomäki* jäi eläkkeelle jouluna 2004. Standardisointi ja sanastotyö jaksavat kuitenkin yhä kiinnostaa tätä toimeliasta miestä.

Lahjakkaan pojan tie insinööriksi

Ilomäkeä on jo kouluajoista lähtien kiehtonut tekniikka. Vapaa-ajallaan tämä teknisesti orientoitunut poika rakenteli mielellään sähkömoottoreita ja radioita. Tekniikka ei ollut kuitenkaan ainut Ilomäkeä kiinnostava asia, vaan tulevaa insinööriä kiinnostivat myös kielet. Ilomäki luki koulussa ruotsia, englantia ja saksaa, ja myöhemmin hän on kartuttanut kielitaitoaan vielä ranskan kielellä. Myös kasvit kiinnostivat nuorta Ilomäkeä, ja yksi hänen haaveammateistaan oli biologian ja luonnonhistorian opettaja. Joskus myös liikunnanopettajan ammatti oli käynyt urheilullisen pojan mielessä, mutta lukiossa Ilomäki kuitenkin vakuuttui haluavansa insinööriksi.

Ilomäki valmistui ylioppilaaksi vuonna 1958 Jämsän yhteiskoulusta. Kun myös muita saman lukion poikia haki Teknilliseen korkeakouluun Helsinkiin opiskelemaan, Ilomäen päätös opiskelupaikan valinnasta ei ollut vaikea. Suoritettuaan varusmiespalveluksen Ilomäki muutti Ota-niemen teekkarikylään ja aloitti insinöörin opintonsa. Kuuden vuoden opiskelun jälkeen hän valmistui sähköalan insinööriksi.

Ennen valmistumistaan Ilomäki ehti nähdä myös tehdastyön arkea niin kotimaassa kuin myös ulkomailla. Hän työskenteli kolme kesää kotiseudullaan Kaipolan paperitehtaassa ja yhden kesän Englannin Rugbyssa sijaitsevassa isossa sähköalan tehtaassa. Opiskelunsa loppuvaiheessa Ilomäki sai harjoittelupaikan Helsingin Energiasta, ja myöhemmin hän siirtyi yrityksessä insinööriksi. Valmistuttuaan hän toimi siellä laboratorioinsinöörinä. Koska tehtävä oli määräaikainen, Ilomäki päätti hakea elokuussa 1965 Sähkötarkastuslaitokseen standardisointitehtäviin ja sai paikan. Samana syksynä Ilomäki oli mukana perustamassa SESKOa, jossa hän myöhemmin toimi toiminnanjohtajana ja lopulta toimitusjohtajana.

SESKO ry ja standardisointityö

Ilomäen työpaikkana lähes 40 vuotta toiminut SESKO ry on kansallinen standardisointijärjestö sähkö- ja elekt-

Tuomo Ilomäki on tehnyt pitkän työuran SESKOssa.

roniikka-alalla. SESKOn tehtävänä on toimia Suomen edustajana kansainvälisessä standardisointityössä. Se toimii tiiviissä yhteistyössä kansainvälisten standardisointijärjestöjen, kuten maailmanlaajuisen IEC-järjestön ja eurooppalaisen CENELEC-järjestön, kanssa. SESKO järjestää myös kansallisen tason standardisointikomiteoita, joihin osallistuu noin 500 jäsentä eri aloilta. SESKOn tärkeä tehtävä on aikaisemmin mainittujen lisäksi kansainvälisten standardien kansallinen soveltaminen, SFS-standardien luominen. Standardien julkaisu on myös SESKOn vastuulla, vaikka ei standardeja itse julkaisekaan vaan ohjaa tehtävän Suomen Standardisimisliitto SFS:lle.

SESKOn ohjaamiin komiteoihin osallistuu muun muassa sähkö- ja elektroniikkateollisuuden yrityksiä, viranomaisia ja tutkimuslaitoksia. Esimerkiksi kansainvälisen kaupan alalla vaaditaan, että tuotteet täyttävät kansainväliset standardit, ja siksi näillä markkinoilla toimiville yrityksille on mielekästä olla mukana standardisointityössä.

Standardisointityö on lähtenyt liikkeelle 1920-luvulla. Vuonna 1985 EU:n laajentumisen myötä otettiin käyttöön uusi lähestymistapa, jonka myötä luovuttiin direktiivien antamisesta standardien alalla. Aikaisempi jäykkä järjestelmä muuttui joustavammaksi, kun direktiivien sijaan alettiin antaa puitesäädöksiä. Suomen liityttyä EU:hun SESKOn velvollisuudeksi muodostui kansainvälisten stan-

dardien kääntäminen suomeksi. Jäsenyyden myötä myös suomalaisten viranomaisten kiinnostus kansainvälisiin standardeihin kasvoi. Aikaisemmin SESKOn työlle oli ollut vaikeaa löytää rahoitusta, mutta ministeriöiden mukaan-tulon myötä yhdistyksen talous parani.

Ilomäen mukaan SESKOssa tehtävä työ ei ole vuosien myötä olennaisesti muuttunut. Standardisointityön aihepiirit ovat kuitenkin erilaiset nyt kuin yhdistyksen alkutai-paleella: 1960-luvulla SESKOssa työskenneltiin pääasiallisesti sähköasennusstandardien ja piirrosmerkkistandardien sekä erilaisten sanastojen parissa. Nykyään EU:n myötä erilaiset turvallisuusstandardit työllistävät SESKOn henkilökuntaa. Ilomäki arvioi myös sanastotyön jääneen vähemmälle ja uskoo sen johtuvan osaksi myös siitä, että jo valmistuneiden sanastojen ansiosta sanastojen laatimiseen ei enää ole ollut yhtä suurta tarvetta sähköalalla.

Ilomäki painottaa kuitenkin, että uuden alan standardisointityö lähtee aina liikkeelle sanastotyöstä. Hän kertoo standardisointityön historiaan liittyen, että 1900-luvun alussa huomattiin termien ja mittayksiköiden epäsystemaattisen käytön aiheuttavan ongelmia. Ongelman ratkaisemiseksi perustettiin vuonna 1906 sähköalan kansainvälinen standardisointijärjestö IEC, jonka ensimmäiseksi komiteaksi muodostettiin Teknillinen komitea 1: Terminologia. Standardisointityössä on siis jo alusta asti tunnustettu terminologian tärkeys.

Niihin vajaan 40 vuoteen, joiden aikana Ilomäki työskenteli SESKOssa, on mahtunut monenlaisia työtehtäviä. Viimeisen kymmenen vuoden ajan Ilomäen työkuvaan kuuluivat yhdistyksen erilaiset hallinnolliset tehtävät. Hän osallistui myös kansainvälisten standardisointiorganisaatioiden yleiskokouksiin ja toimi Suomen edustajana CENELEC-järjestön teknisessä valiokunnassa.

Ilomäki viihtyi hyvin työssään. Henkilökohtaisesti Ilomäki pitää standardisointityön mielekkäimpinä puolina toisaalta siihen liittyvää järjestelmällisyyttä ja toisaalta kansainvälisyyttä. Myös yksittäisten standardisointiprojektien ja myös haastavien sanastoprojektien valmistuminen tuotti Ilomäelle mielihyvää. "Kun itse oli mukana keksimässä termejä, ja työ tuli vihdoin valmiiksi, tuntui hyvältä", Ilomäki muistelee. Yhteydenpito järjestöihin, rahoituksen järjestäminen ja jäsenyysneuvottelut olivat myös Ilomäen mielestä haastavia mutta mielenkiintoisia tehtäviä. Työläin ja ehkä vähemmän mielenkiintoisina Ilomäki piti joitakin järjestötoimintaan liittyviä työtehtäviä, kuten muodollisten päätösten tekemistä sekä talousarvioiden ja toimintakertomusten laatimista.

Analyttisyys ja järjestelmällisyys ovat Ilomäen mukaan ne henkilökohtaiset ominaisuudet, joista hän on eniten hyötynyt työssään SESKOssa. Hetken mietittyään hän toteaa vielä, että hänen rauhallisuutensa on myös

ollut tarpeellinen ominaisuus. Rauhallisella käytöksellään ja hermostumattomuudellaan hän on kyennyt säilyttämään hyvät suhteet niin yhteistyökumppaneihin kuin myös jäsenistöön.

Kielet standardisointityössä

Ilomäellä on paljon sanottavaa, kun puhutaan suomen kielen asemasta standardisointityössä. Hän vakuuttaa, että tärkeimmät standardit käännetään aina suomeksi. Myös viralliset asiakirjat on oltava suomen kielellä. Tärkeää Ilomäen mukaan on myös se, että kieli on täsmällistä ja termit ovat yksiselitteisiä ja oikeita. "Jos on epäselvyyksiä, voidaan joutua jopa oikeuteen", Ilomäki huomauttaa.

Ilomäki on sitä mieltä, että suomenkielisiä termejä kehitetään aktiivisesti. Itse standardi voi olla englanniksi, mutta osuus, jossa määritellään käsitteet, on käännetty suomeksi. Ilomäen mielestä suomen kielen tarpeellisuus riippuu täysin kohderyhmästä: jos standardia käyttävät pääasiassa englannin kieltä taitavat insinöörit, kääntäminen on Ilomäestä turhaa. "Taloudelliset tekijät vaikuttavat, sillä kääntäminen ja julkaiseminen maksavat", Ilomäki perustelee kantaansa.

Asentajille tarkoitetut asennusstandardit on sen sijaan Ilomäen mukaan tietenkin käännettävä suomeksi, sillä kohderyhmältä ei voi edellyttää standardien ymmärtämiseen riittävää kielitaitoa. Hän painottaa, että asiat on tultava oikein ymmärretyiksi, ja siitä syystä standardien kääntäminen on ainoa vaihtoehto. Ilomäki pohtii, että myös työturvallisuutta koskevat standardit on hyvä käntää ja mainitsee, että niiden kohderyhmä on usein myös suurempi kuin muilla standardeilla. "Esimerkiksi sähkötyöturvallisuutta käsittelevää standardia myytiin noin 26 000 kappaletta, kun keskimäärin standardien levikki jää muutamiin satoihin", Ilomäki kertoo.

Sopivan suomenkielisen termin löytäminen ei ole Ilomäen mukaan aina ollut kovin helppoa. Hän mainitsee esimerkin sähköpuolelta: Suomen kielessä termillä *nimellisarvo* tarkoitettiin kahta eri käsitettä, mikä aiheutti sekaannusta. Englannin kielessä näitä käsitteitä kutsuttiin termeillä *nominal value* ja *rated value*. Termiehdotuksia tuli monia, mutta lopulta päädyttiin nimittämään toista käsitettä edelleen *nimellisarvoksi* ja toista saksan mallin mukaan *mitoitusarvoksi* (*Bemessungswert*).

Vaikka termejä muodostettaessa pyritäänkin ottamaan huomioon suomen kielen kielioppi, myös kieliopin vastaiset termit ovat joskus vakiintuneet. Esimerkkinä tällaisesta tapauksesta Ilomäki mainitsee termin *maadoitus*, jota suomen kielen johdossääntöjen mukaan olisi pitänyt alkaa kutsua termillä *maatosis*.

Ilomäki painottaa, että suositeltavien termien käyttö kuuluu kirjoitettuun kieleen. Hänen mielestään puhutussa ammattislangissa saakin vilistä epävirallisia termejä, mutta heti, kun siirrytään kirjoitettuun kieleen, suositeltavia termejä tulee käyttää.

Standardisointityössä käytettävien kielten moninaisuus on Ilomäen mukaan vuosien mittaan vähentynyt. Hän kertoo, että esimerkiksi IEC:n virallisia kieliä ovat englanti, ranska ja venäjä ja että sanastot laaditaan yhä kaksikielisinä englanniksi ja ranskaksi. Työkielenä englanti on kuitenkin vuosien saatossa syrjäyttänyt ranskan. Samankaltainen tilanne vallitsee myös CENELEC-järjestössä. Ennen työkielinä saatettiin käyttää niin englantia, ranskaa kuin saksaakin, mutta nykyään käytetään ainoastaan englantia.

TSK:n aktiivinen toimija

Ilomäki on ollut tiiviisti mukana TSK:n toiminnassa sen perustamisesta lähtien. TSK:n hallituksen jäsen Ilomäki ei kuitenkaan koskaan ole ollut, sillä ensimmäisinä vuosikymmeninä päätettiin, että standardisointisektorilla tuli olla hallituksessa yksi paikka, johon Suomen Standardisoimisliitto SFS nimeää jäsenen. Välillisesti Ilomäki oli kuitenkin mukana vaikuttamassa. Hän toimi pitkään vaalivaliokunnassa, jossa mietittiin, millaisia ihmisiä hallitukseen pitäisi saada mukaan.

Myös SESKO ry on toiminut TSK:n kanssa tiiviissä yhteistyössä. Sen lisäksi, että SESKO on TSK:n jäsen, myös TSK:lla on ollut oma edustajansa SESKOn terminologia-komiteassa, jonka puheenjohtajana Ilomäki toimi. Myös SESKOn, TSK:n ja Kielikone Oy:n yhteisprojekti osoitti, kuinka hedelmällistä yhteistyö voi olla. Projektin tavoitteena oli luoda yhteinen hakemisto suomalaisista sähköalan standardeista, joita SESKO oli laatinut. TSK:n tehtävänä oli koota sähköalan termit yhteen hakemistoon, jonka Kielikone julkaisi sitten CD-ROM-levyllä.

Johtuen henkilökohtaisesta kiinnostuksesta kieleen Ilomäki osallistuu mielellään TSK:n toimintaan. Hän on kirjoittanut omasta erikoisalastaan niin *Terminfo*-lehteen kuin myös TSK:n toimittamaan *Toimikunnasta termitalkoisiin* -julkaisuun. Työnsä puolesta hän on saanut mahdollisuuden aktiiviseen yhteistyöhön TSK:n kanssa, koska terminologinen työ on keskeinen osa standardisointityötä.

Ilomäki pitää TSK:n yhteiskunnallista roolia tärkeänä. Hän mainitsee, että TSK ohjaa erilaisia projekteja koordinoitusti ja osaavasti, sillä oli kyseessä mikä ala tahansa, sanastotyön menetelmät pysyvät kuitenkin samoina. Hän toteaa TSK:n olevan merkittävä vaikuttaja jopa kansainvälisesti.

Hänen mielestään TSK:n toiminta on kehittynyt oikeaan suuntaan. TSK:n olennaisimpana tehtävänä Ilomäki pitää sanastotyön menetelmien kehittämistä ja niiden opettamista sanastojen laatijoille. Myös sanastojen laatiminen sellaisista aloista, joista ei muissa organisaatioissa ole sanastoja laadittu, kuuluu Ilomäen mukaan TSK:n tärkeisiin tehtäviin.

Kun vuonna 2004 päätettiin, että TSK:hon otetaan myös henkilöjäseniä, Ilomäki liittyi yhdistyksen jäseneksi. "Oli hyvä idea luoda myös yksityisille henkilöille mahdollisuus liittyä jäseniksi", Ilomäki miettii. Henkilökohtaisesti hän halusi liittyä jäseneksi, jotta yhteys TSK:hon säilyisi myös hänen eläkkeelle siirtymisensä jälkeen.

Kiireinen vapaa-aika

Tuomo Ilomäki asuu nykyään vaimonsa kanssa kaksin Espoossa. Hänen vaimonsa on yhä työelämässä ja toimii matemaattisten aineiden opettajana. Heidän kolme lastaan, kaksi tyttöä ja poika, ovat jo kaikki aikuisia, ja lapsenlapsiakin Ilomäellä on jo viisi.

Vaikka Ilomäki onkin jo siirtynyt eläkkeelle, kieliasioiden pohtimista hän ei ole jättänyt. Hän seuraa tiiviisti sekä TSK:n että Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen WWW-sivuja. Sanomalehdistä Ilomäen kotiin tulee sekä *Hufvudstadsbladet* että *Helsingin Sanomat*. *Hufvudstadsbladetin* tilaukseen on Ilomäellä ihan käytännöllinen syy. "Vaimo haluaa lukea aamulla *Helsingin Sanomat*, joten minä luen *Hufvudstadsbladetin*. Eipä tule riitaa lehdistä", Ilomäki nauraa. Hän kertoo tilaavansa myös englannin- ja ranskankielisiä lehtiä, jos vastaan tulee hyviä tarjouksia.

Kuten jo nuorena poikana, Ilomäellä on lukuisia kiinnostuksen kohteita. Hän kirjoittaa synnyinseudullaan Keuruun Jukojärvellä ilmestyvään *Kaiun korva* -kylälehteen, on aktiivinen urheilujärjestötoimija ja harrastaa itsekin urheilua. Lisäksi hän kouluttaa yleisurheilutuomareita ja toimii ensi kesän yleisurheilun maailmanmestaruuskilpailuissa myös itse tuomarina. Myös luonnossa liikkuminen ja kasvien ja lintujen tunnistaminen ovat yhä miehelle mieluisaa puuhaa.

Eläkkeelle siirtymisestään huolimatta Ilomäellä on paljon asioita hoidettavanaan. Hänen monipuoliset harrastuksensa tuntuvat takaavan, että tekemisestä tällä miehellä ei koskaan ole puutetta!

Kirjoittajasta:

Vaasan yliopistossa saksan kieltä ja kirjallisuutta opiskeleva Petra Heinola on kevään ajan Sanastokeskuksessa korkeakouluharjoittelijana.

Kasviopin termityötä 1850-luvun Suomessa

Kaarina Pitkänen

Elias Lönnrotin Flora Fennica eli *Suomen kasvisto* (1860) on ensimmäinen suomeksi kirjoitettu kasvio. Sitä pidetään myös ensimmäisenä varsinaisena luonnontieteellisenä teoksena, joka on kirjoitettu suomeksi. Aikaisemmin Suomessa oli kirjoitettu luonnontieteestä latinaksi tai ruotsiksi. Kasveista oli toki kirjoitettu jotain suomeksi jo ennen 1800-luvun puoliväliä; esimerkiksi maanviljelijöille oli annettu ohjeita almanakoissa, sanomalehdissä ja lyhyissä käytännön oppaissa. Tieteellistä sanastoa tällaisissa teksteissä on kuitenkin käytetty vain nimeksi, jos ollenkaan.

Flora Fennican kirjoittamiseksi oli siis luotava paljon uusia sanoja, joiden avulla kasvit voitiin kuvata tarkasti. Lönnrot aloitti varsinaisen termityön ilmeisesti vasta 1850-luvun puolivälissä, mutta hänen tiedetään olleen innokas kasviharrastaja jo aikaisemmin; hän oli kiinnostunut kasveista luonnollisesti jo lääkärin ammattinsa takia.

Lönnrot julkaisi ennen varsinaista kasviota sanakoelman *Kasvikon oppisanoja* (1858), jossa hän määrittelee noin 1300 kasvitieteellistä oppisanaa. Sanojen yhteydessä on mainittu myös niiden latinan- ja ruotsinkieliset vastineet. Kasvion lajinselitykset käännettiin tämän sanaston avulla ruotsinkielisestä *C. Hartmanin* kasviosta *Handbok i Skandinavians Flora*. Varsinaisen käännöstyön teki *Malakias Costiander*.

Tekeillä olevassa väitöskirjatutkimuksessani selvitän Lönnrotin keinoja muodostaa uudissanonoja kasvioppiin. Tutkimukseni käsittelee siis yhden erikoisanalan näkökulmasta suomen kielen kehittämistä tieteen kieleksi. Viime aikoina useat tahot ovat esittäneet huolensa suomen kielen säilymisestä tieteen kielenä. Yliopistoissa ei kaikilla aloilla enää tarjota suomenkielistä kurssikirjallisuutta, koska omakielisiä perusteoksia ei ole. Jos opinnoissa tyydytään vain vieraskieliseen kirjallisuuteen, edes oman alan perussanastoa ei välttämättä opita tuntemaan äidinkielellä. Tällöin myös uusien omakielisten termien tuottamisen kynnyks nousee, ja pian ollaan tilanteessa, että tarvittavaa omakielistä perussanastoa ei kaikilla tieteenaloilla enää ole. Yhteiskunnallinen tilanne on nyt kovin erilainen kuin 150 vuotta sitten, mutta jotain opittavaa meillä ehkä olisi 1800-luvun kielimiehiltä.

Termittämistä ja käänöslainoja

1800-luvun suomen kielessä oli toki käytössä tavallisimpia kasvien rakenneoppiin kuuluvia sanoja kuten *juuri*, *lehti*, *kukka* ja *varsi*, erikoistuneempi sanasto sen sijaan

oli luotava. Lönnrot muodosti uutta sanastoa joko termittämällä sanoja kansankielestä tai sepittämällä uusia; usein terminmuodostuksessa malleina olivat vastaavat latinan- ja ruotsinkieliset termit.

Lönnrot teki myös uudismuodosteensa olemassa olevan sanaston pohjalta yhdistämällä ja johtamalla. Suomen kieleen 1800-luvulla luodut uudissanat olivat yleensäkin hyvin omapohjaisia: fonologista lainaamista vältettiin ja käänöslainoja parempina pidettiin oman kielen motivoimia termejä. Seuraavassa esittelen aivan tavallisimpia, nykyään yleiskielestäkin tuttuja (mainittu esim. *Nykysuomen sanakirjassa* tai *Suomen kielen perussanakirjassa*) Lönnrotin käyttöönottamia termejä.

Kukan rakenneosien nimityksiä

Kukassa olevat lehdet ovat joko terälehtiä tai verholehtiä, mutta kukassa on monia muitakin osia. Ensinnäkin erilaisia terälehtiä joissain kukkatyypeissä nimitetään omilla nimillään. Tällaisia ovat muun muassa kuvassa 1 näkyvät *purje*, *siipi* ja *venho*. Kukan lisääntymisosiin taas kuuluvat *emi* ja *hede*.

Kaikki mainitut ovat aikaisemmasta kielestä termitettyjä sanoja. *Purje*, *siipi* ja *venho* ovat saaneet motivaationsa vastaavista ruotsinkielisistä termeistä *segel*, *vinge* ja *köl*. *Emi* ja *hede* taas on termitetty olemassa olevasta kielestä sillä tavalla, että vieraskielisen termin tarjoamaa mallia ei olekaan hyödynnetty. Emiä vastaava termi *pistill* on lainattu ruotsiin suoraan latinan *pistill*-termistä, jonka alkuperäinen merkitys on 'petkel, survin'. Hede taas on latinassa *stamen* ja ruotsissa *ståndare*. Emi perustuu kotoiseen metaforaan; sen taustalla on sana *emä* tai *emo*. Hede kuuluu *hetiä* ja *heilimöidä* -sanapeeeseen ja on tarkoittanut alkuaan yksinkertaisesti vain 'heinäkasvin kukkaa'.

Kuva 1

Lehtiä kuvailevia adjektiveja

8

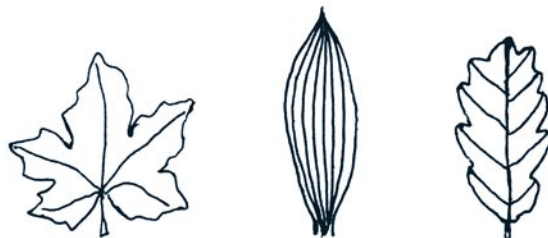
Kasvitieteen erikoiskielelle on ominaista adjektiivien tarkkarajaisuus. Kun kasvien eroja kuvaillaan sanallisesti, merkitystulkinnossa ei saisi olla horjuntaa. Tämä on poikkeuksellista adjektiivien käyttöä; yleiskielessä sellaiset tekstit, joissa on paljon adjektiveja, ovat usein informaatiotasoltaan heikkoja. Esimerkiksi erilaisia lehtimuotoja nimittävät termit ovat adjektiivimuotoisia. Tällaisia ovat muiden muassa lehtilaitaa kuvailevat *nirhalaitainen*, *nyhälaitainen* ja *sahalaitainen* sekä lehtisuonitusta kuvailevat *kourasuoninen*, *silposuoninen* ja *sulkasuoninen*. Nämä kaikki ovat Lönnotin uudismuodosteita, ja aika monessa on otettu mallia lähdekielten termeistä ainakin jossain määrin.

Esimerkiksi *nirhalaitaista* (ks. kuva 2) vastaa ruotsin *söndergnagad*, 'rikkijyrsky'. Sanan taustalla on vanha *nirhata*-verbi, joka merkitsee 'tylsällä teräaseella leikkaamista, nakertamista tai jyrkimistä'. *Nyhälaitainen* taas kuvailee lehtilaitaa, jossa on pyöreäpäisiä hampaita. *Nyhä* on esiintynyt 1700-luvun kirjakielissä esimerkiksi merkityksessä 'kulmaus, ulkonema, kohouma, nyppylä'. *Nyhälaitainen* on muodostettu vastineeksi ruotsin termille *naggad*, 'pureskeltu, nakerrettu'. *Sahalaitaisen* voisi olettaa esiintyneen Lönnotin ajan kielessä vaikkapa jossain toisessa käyttöyhteydessä, mutten ole tavannut sitä missään vanhoissa kirjallisissa lähteissä. Se on vastine ruotsin termille *sågad*.

Kuva 2: nirhalaitainen, nyhälaitainen, sahalaitainen

Lehtisuonitusta kuvailevat *kourasuoninen* ja *sulkasuoninen* ovat käänöslainoja ruotsin ja latinan termeistä *handnervig*, *palmatinerve* ja *fjädernervig*, *pinnatinerve*. *Silposuoninen* on vastine ruotsin *enkelnervig*-termille. *Silpo* on erityisesti kaakkoishämäläisissä murteissa käytetty muoto sanasta *silpa*, jonka merkityksiä ovat 'sileä, suora' ja 'oksaton'. *Silpa* esiintyy vanhan kirjasuomen

Kuva 3: kourasuoninen, silposuoninen, sulkasuoninen

teksteissä jo 1700-luvun lopulla. Esimerkiksi vaahteran lehdet ovat kourasuonisia, tammen lehdet sulkasuonisia ja piharatamon lehdet silposuonisia (ks. kuva 3).

Sanasto elää – perinne säilyy

Lönnotin luoma sanasto on säilynyt hyvin, mikä ei oikeastaan ole ihme. Kasvikon oppisanojen määritelmät ovat selkeitä, ja Flora Fennicassa uudissanat otettiin pian käyttöön. Flora Fennicasta ilmestyi toinen painos 1866, ja sen sanastoon Lönnot oli jo tehnyt parannuksia. Termistö vakiintui sittemmin *A. J. Melan* ja *Ilmari Hiitosen* kasvioissa 1900-luvun alussa. 1950-luvulta alkaen Suomessa julkaistiin useita eri kustantajien värikuvakasvioita, mutta Hiitosen kasvion painoksen loppumisen jälkeen kaivattiin tieteellistä kasviota. Vuosikymmenten jälkeen, vuonna 1984 ilmestyi *Leena Hämet-Ahdin*, *Juha Suomisen*, *Tauno Ulvisen*, *Pertti Uotilan* ja *Seppo Vuokon* toimittama *Retkeilykasvio*, josta viimeisin, korjattu painos ilmestyi vuonna 1998. Kasvioissa tärkeimmät termit on yleensä selitetty erityisessä selitysosassa, mutta varsinaista kasviopin sanastoa ei suomen kielestä ole laadittu sitten Lönnotin Kasvikon oppisanojen.

Flora Fennican lajinselityksissä on käytetty sanoja paljon nykykasvioita runsaammin. Tämä johtuu osittain siitä, että samaa käsitettä nimitettiin varmuuden vuoksi usealla tavalla, jotta uusi asia tulisi tutuksi. Toisaalta sanaston runsaus oli sen ajan kasvioille tyypillistä. Nykykasvioissa suuntaus sen sijaan näyttää olevan se, että kasvien lajinselityksissä kerrotaan vain kasvien tunnistamiseksi välttämätön tieto. Näin pikkutarkat kuvaukset ovat jääneet pois.

Muutamia huomioita sanastomuutoksista olen tehnyt lukiessani esimerkiksi WSOY:n *Uutta värikuvakasviota* ja aiemmin mainittua *Retkeilykasviota*. Nykyisin käytetään

enemmän pitkiä yhdyssanoja ja sanaliittoja kasveja kuvaillaessa. Uudessa värikuvakasviossa esiintyvät esimerkiksi sellaiset muodosteet kuin *kapean tasasoukansuikea*, *liereänavastaherttainen*, *pitkulaisenherttamainen*, *vastapuikeanpitkulainen* ja *vastapuikeantasasoukka*. Retkeilykasvion pitkiä ilmauksia ovat taas esimerkiksi *vastapuikean lusikkamainen*, *kapean pitkulaisen puikea*, *leveän kolmiomaisen puikea* ja *tiheän kampamaisen pitkälius-kainen*. Retkeilykasviota lukiessani pohdin myös, mahdavatko ilmaukset *soikean suikea* ja *suikean soikea* tai *suikeantasasoukka* ja *tasasoukan suikea* jotenkin erota toisistaan.

Osa Lönnrotin käyttämistä termeistä on unohtunut, koska nykykasvioissa ei enää kuvailla kovin pikkutarkkoja asioita. Esimerkiksi Lönnrotin määrittelemät *kolea* 'lehden suonten välissä, varsinkin aluspuolella pieniä koloja' ja *kiherä* 'useilla erisuuruisilla, mutkaisilla poimuilla varsinkin laidassa' kuvailevat lehteä tarpeettoman pikkutarkasti, eivätkä ole enää käytössä.

Jotkin Lönnrotin muodostamista termeistä ovat korvautuneet uusilla, eikä sanan vaihtaminen tunnu maallikosta aina kovinkaan järkevältä. Esimerkiksi Lönnrotilla *parilehtisen* rinnalla esiintyvät *toisparinen* 'yhteisruodista pitkin pituuttaan parijakoisia lehtiä' ja *kolmisparinen* 'yhteisruodilla on pitkin pituuttaan toisparisia lehtihaaroja', jotka sanoina ovat hyvin termimäisiä ja määritelmiä tarkentamalla sopisivat kasvitieteen sanastoon mainiosti (ks. kuva 4). Nykyään toisparisen tilalla esimerkiksi Uudessa värikuvakasviossa ja Retkeilykasviossa käytetään vakiintumattomasti jotain sanaliitoista *toiskertaan parilehtinen*, *toiskertaan parilehdykkäinen* tai *kaksi kertaa parilehtinen*. Kolmispariselle sen sijaan ei ole vastinetta kummassakaan nykykasviossa.

Kuva 4: parilehtinen, toisparinen, kolmisparinen

Kasvitieteen sanastoa on toki kehitetty sitten Lönnrotin aikojen. Flora Fennicaa nykykasvioihin vertaillaessa on kuitenkin ilmeistä, että sanaston luojan perinnettä on jatkettu. Nykyisestä yleiskielestä poistuneet murreilmaukset elävät kasvitieteen kielessä ilmaisuvoimaisina ja uutta sanastoa muodostetaan Lönnrotilta perityin keinoin. Esimerkiksi Retkeilykasviossa esiintyvät uusina termeinä Lönnrotin yhdyssanoissa suosiman *vasto*-elementin avulla muodostetut adjektiivit *vastakolmiomainen*, *vastamunuaismainen* ja *vastakartiomainen*, joita Lönnrotilla ei vielä ollut. Näin sanasto jatkaa yhä kehitystään ja vakiintumistaan. Tulevaisuuteen katsoen Lönnrot kirjoittikin Kasvikon oppisanojen loppusanoissa seuraavasti: "Missä minullen ei ole onnistunut oikein somia ja sopivia suomenkielisiä sanoja saada, siinä jälkeisilleni onnistukoon paremmin. Olkoonki miten tahansa, toki toivon tällä työllä näyttäneeni suomenkielen yltävän ja taipuvan tämmöisiinkin yrityksiin." Sen Lönnrot näytti, ja toivoa sopii, että nämä omakieliset termit säilyisivät kasviopin ammattilaisten ja harrastajien käytössä myös tulevaisuudessa.

Lähteitä

- Hämet-Ahti, L. — Suominen, J. — Ulvinen, T. — Uotila, P. (toim.) 1998: *Retkeilykasvio*. 4. täysin uudistettu painos. Helsinki: Luonnontieteellinen keskusmuseo.
- Kurto, A. (toim.) 1995: *Uusi värikuvakasvio*. 7. painos. Helsinki: WSOY.
- Lönnrot, E. 1858: *Kasvikon oppisanoja*. — Suomi 1858: 1–107. Painettu 1859. Helsinki.
- Lönnrot, E. 1860: *Flora Fennica. Suomen kasvisto. Koelma*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 24. Helsinki: SKS.

Kirjoittajasta:

Kaarina Pitkänen valmistelee väitöskirjaa Elias Lönnrotin uudissanojen muodostamisesta Helsingin yliopiston Suomen kielen laitoksessa.

Terminologiarbetet inom Landstingens biobanksprojekt

Helena Palm

10

Mången terminolog har slitit sitt hår över projekt där ledningen inte inser nyttan med terminologiarbete, där tidsramarna eller de finansiella resurserna är för små, eller där dåligt skrivna definitioner i lagar hävdas som rådande sanning. Därför är det roligt att kunna bidra med en solskenshistoria där förhållandena varit de omvända.

Landstingens biobanksprojekt initierades av det svenska Landstingsförbundet när Sverige 2003 fick en lag som reglerar hanteringen av biobanker inom hälso- och sjukvården (Lag 2002:297). Biobankslagen kräver att varje individ vars prov man önskar spara i en biobank måste tillfrågas om sitt samtycke innan man får spara provet. Varje enskilt prov i biobanken måste också vara spårbart tillbaka till provgivaren. Lagen reglerar också hur prover får användas och av vem. Allt detta ställer förstås nya och höga krav på provhanteringen inom hälso- och sjukvården. Rutiner måste skapas, tekniska stödsystem likaså.

Landstingens biobanksprojekt kom till för att Landstingsförbundet ville åstadkomma en nationellt enhetlig tillämpning av lagen och en nationell samordning av de nya rutinerna. Inom ett delprojekt utarbetades också kravspecifikationen för ett samordnat IT-stöd för hanteringen av information om biobanker och prover. Här skulle även terminologifrågor tas upp, och Terminologicentrum TNC kopplades därför in i projektet i början av 2004. Den ursprungliga tanken från projektledningen var att TNC tillsammans med delprojektets läkare och IT-utvecklare skulle göra en liten ordlista som skulle förklara de svåra ord som används i samband med sparande av prov i biobanker. Det blev dock mer än så.

Litet terminologiskt intresse från början

Under den första tiden var vissa projektdeltagare tämligen skeptiska till terminologiarbetet. Det verkade ju ta så lång tid och vara så omständligt. I stället borde man skapa hierarkiska koder för all information som ska lagras om prover i biobanker, resonerade de. Och då borde man kunna använda befintliga kodsystém, t.ex. MeSH (Medical Subject Headings) och bara fylla på med egna

koder för det som saknades. Sagt och gjort – en miniarbetsgrupp (utan terminolog) bildades för arbetet med koderna, och en heldag bokades in för att man skulle arbeta fram ett hierarkiskt system. Miniarbetsgruppen var mycket nöjd med systemet, men vid närmare granskning visade det sig att det utarbetade systemet inte fungerade särskilt bra. Kategorierna överlappade varandra eller var otillräckligt beskrivna, och viktiga områden saknades.

Intresset ökar ...

När systemets brister diskuterades i projektgruppen hade det kunnat sluta med någon sorts kris i projektet. Men i stället mottogs de terminologiska kommentarerna väl, och plötsligt hade de tidigare skeptiska deltagarna förstått vad man kan använda terminologi till. Vissa andra terminologiska problem kunde vi därmed också lösa ganska tidigt. Ett problem hade uppstått i och med att biobankslagen föreskriver att ett prov som provgivaren inte vill ska sparas i stället ska förstöras eller *avidentifieras*. Men inom projektet tyckte man att det var svårt att förklara för provgivare vad *avidentifiering* innebär (nämligen att kopplingen mellan provet och provgivaren avlägsnas, så att provet inte längre går att hänföra till en individ), och därför ersatte man hela frasen *förstöras eller avidentifieras* med ordet *kasserar*. Problemet med detta är förstås att ett *avidentifierat* prov inte alls är *kasserat* i ordets vanliga mening; ett sådant språkbruk vore alltså att lura provgivaren.

Därefter blev intresset större såväl för ordlistan som för ett terminologiskt angreppssätt på andra frågor inom projektet. I samband med att gruppen fick en ny projektledare i maj 2004 uppgaderades också ordlistans betydelse. Under sommaren och hösten 2004 arbetade vi hårt med ordlistan. Parallellt blev det aktuellt med terminologiska synpunkter också i arbetet med en informationsmodell, och terminologiska synpunkter kunde också framföras på kartläggningen av processer och beskrivningen av systemets övergripande uppbyggnad (IT-arkitekturen). Genom kartläggningen av processerna fick vi också ännu bättre överblick över terminologin inom området och

kunde synliggöra en rad nya begrepp. Terminologiarbetet ingick nu alltså i alla delar av detta delprojekt, och på så sätt kunde vi se till att terminologin stämde överens i alla dokument och modeller. Och projektets deltagare hade nu insett hur mycket enklare det blev att kommunicera om man försöker komma överens om vilka termer man ska använda och vad de ska stå för.

Vad är en biobank?

En fråga som engagerade oss särskilt var definitionen av begreppet *biobank*. Det visade sig att den definition som finns i biobankslagen varken stämmer med verkligheten eller ens med hur ordet används i själva lagen:

biobank

Biologiskt material från en eller flera människor som samlas och bevaras tills vidare eller för en bestämd tid och vars ursprung kan härledas till den eller de människor från vilka materialet härrör.

3 § Lagen är tillämplig på

1. en biobank som inrättats i Sverige i en vårdgivares hälso- och sjukvårdsverksamhet, oavsett var materialet i biobanken förvaras, och
2. vävnadsprover från en sådan biobank som avses under 1, vilka lämnats ut för att förvaras och användas hos en annan vårdgivare, en enhet för forskning eller diagnostik, en offentlig forskningsinstitution, ett läkemedelsbolag eller en annan juridisk person och vilka även efter utlämnandet kan härledas till den eller de människor från vilka de härrör. Lagen skall i tillämpliga delar gälla för vävnadsprover som tas och samlas in för transplantationsändamål enligt lagen (1995:831) om transplantation m.m.

Lag (2002:297) om biobanker i hälso- och sjukvården m.m.

För det första har definitionen snävats in så mycket att den utesluter alltför många andra biobanker än dem som lagen gäller för (veterinärmedicinska biobanker, fröbanker etc.). Detta är ganska vanligt i lagdefinitioner, men insnävningarna hör inte hemma i definitionen, utan bör i stället flyttas till en anmärkning – i just detta fall till paragraf tre. För det andra har fel överbegrepp valts.

Testar man definitionen med utbytesprincipen i själva lagtexten ser man direkt att ordet inte används som ett underbegrepp till *biologiskt material*, utan snarare till *samling biologiskt material* (pröva i paragraf tre under definitionen). I ordlistan har vi därför föreslagit en annan definition:

biobank

samling biologiskt material, förvarat för ett eller flera ändamål samt information om detta material

Anmärkning: Förvaring kan i sig vara ett ändamål. Andra ändamål regleras av olika regelverk. Biobankslagen reglerar hanteringen av biobanksmaterial som härrör från hälso- och sjukvården. Lagens definition av biobank är därför i nuläget formulerad så att den bara gäller de biobanker som omfattas av lagen, men i översynen av biobankslagen kommer synpunkter från biobanksprojektet ang. terminologin att vägas in.

Förslag från kravspec-gruppen
(Kravspecifikation, bilaga 1: Ordlista, version 1.1)

Visserligen är denna definition i vidaste laget (med lite god vilja kan man få en kartong med ägg att vara en biobank ...), men det är ett mycket mindre problem än lagens insnävning. Men det är inte helt okomplicerat att föreslå avvikelser från centrala lagdefinitioner. Mycket tid har därför ägnats åt att förklara för projektets jurister varför lagdefinitionen inte är tillfredsställande och varför den så småningom bör ändras. Vi har kunnat visa på hur ordet *biobank* används (såväl i lagtexten som i praktisk verksamhet) och på så vis motiverat vårt ändringsförslag. En liknelse som gått hem är att biobanken kan ses som ett bibliotek (som innehåller böcker och systematisk information om böckerna). Böckerna i biblioteket kan grupperas i bokserier eller boksamlingar, vilket i biobankssammanhang motsvaras av provsamlingar, dvs. grupper av prover som har någonting gemensamt. Det har nämligen visat sig att det finns många sammanhang där man har behov av en nivå mellan provet, som motsvarar boken i biblioteket, och hela biobanken. Kopplat till biobanken (liksom till biblioteket) finns också en organisatorisk enhet med personal, ansvarsfördelning etc.

Terminologistöd i andra delar av projektet

12

Från och med maj 2004 löpte terminologiarbetet således som en röd tråd genom kravspecifikationsprojektet, och i projektets slutskede konsekvensgranskades all dokumentation ur ett terminologiskt perspektiv. Men det terminologiska angreppssättet visade sig även vara värdefullt för andra delprojekt, framför allt för det delprojekt som ägnade sig åt att reda ut hur prover ska få användas inom t.ex. forskningen. Här försökte vi reda ut vilka tolkningsproblem i lagen som beror på juridiska oklarheter och vilka som enbart beror på ett oklart språk.

Även ledningen för hela biobanksprojektet har varit mycket positivt inställd till terminologiarbetet. Ett tydligt tecken på det är att TNCs inblandning i projektet ökade tio gånger under 2004 – från planerade 50 timmar till 500 timmar. Under våren 2005 har en omarbetning av allt projektmaterial inletts (dvs. även av det informationsmaterial som redan var färdigt när terminologiarbetet påbörjades), en omarbetning som ger terminologiska synpunkter stort utrymme. Även i den översyn av biobankslagen som ska genomföras under 2005 finns gott hopp om att vi ska kunna föra in terminologiska aspekter, kanske till och med bidra till en förändring av lagens definitioner.

Det är många faktorer som samverkat till att terminologiarbete blivit så centralt i detta projekt. Sammansättningen av gruppen som arbetat med kravspecifikationen är en viktig faktor, liksom projektledningens välvilliga inställning och tidiga förståelse för att det är problematiskt att begreppet *biobank* definieras otillfredsställande i biobankslagen. Att terminologiarbetet kom igång först efter nästan ett års arbete har förstått gjort det delvis tyngre, men å andra sidan hade projek-

tets deltagare redan hunnit inse vissa terminologiska problem (ibland utan att riktigt förstå att problemen hade med terminologi att göra) innan terminologen kom dit och försökte lösa dem. Behovet fanns således där, liksom mottagligheten för terminologiska lösningar.

I slutrapporten från kravspecifikationsgruppen står följande att läsa:

Projektgruppen rekommenderar att beslut om fortsatt arbete bör föregås av ett inriktningsbeslut för hur huvudmännen vill gå vidare
[...]
efter sådant beslut föreslås att:
[...]
i allt fortsatt arbete göra en fortlöpande terminologisk analys

Extra glädjande för mig som terminolog är att det inte var jag som skrev dessa rader – eller ens föreslog att de skulle skrivas in i slutrapporten.

Om författaren:

Helena Palm arbetar på Terminologikum TNC sedan 1999. Hon är molekylärbiolog och språkkonsult i svenska och var en av initiativtagarna till Svenska biotermgruppen, där hon i dag är sekreterare. Hon arbetar just nu också med flera olika terminologiprojekt med koppling till hälso- och sjukvården.

TSK PALVELEE KESÄLLÄ SEURAAVASTI

Sanastokeskuksen toimisto, kirjasto ja termipalvelu ovat suljettuina 8.–13.6., 11.–18.7. ja 1.–5.8.

Muina aikoina palvelemme normaalisti arkisin kello 9–16.

PÅ SOMMAREN ÄR TSK ÖPPET ENLIGT FÖLJANDE

TSK:s byrå, bibliotek och termtjänst är stängda 8.–13.6., 11.–18.7. och 1.–5.8.

För övrigt betjänar vi normalt alla vardagar kl. 9–16.

Amatöörit asialla?

Moni firma maksaa mainostoimistolle isot rahat siitä, että tämä tekee sen puolesta mainontaa. Myynnin ei uskota onnistuvan ilman mainosalan ammattilaisia, ja heitä taas ei omassa firmassa välttämättä voida pitää palkkaloistoilla. Näin toimitaan, vaikkei läheskään aina ole mahdollista mitata, tuottaako tietty mainoskampanja niin suuren taloudellisen hyödyn, että se kattaa mainostamiseen käytetyt rahat.

Mainostoimistoja käyttävät myös julkisen sektorin organisaatiot, vaikka niillä ei yleensä ole samaa taloudellista intressiä kuin liikeyrityksillä. Silti nekin uskovat hyötyvänsä siitä, että organisaation nimi on näkyvillä tai että yleisön mielikuva ehkä hieman muuttuu – ainakin vähäksi aikaa. Siihen katsotaan tarpeelliseksi uhrata jopa samalta yleisöltä kerättyjä verovaroja.

Kun haluaa saada jotakin aikaan, on lähtökohtaisesti kaksi vaihtoehtoa: tehdä itse tai teettää. Ulkopuolisen palvelun hankintaan voidaan päätyä eri syistä. Liiketaloudellisesti olisi tietenkin parasta, että ostopalvelu tuottaisi enemmän taloudellista hyötyä kuin saman asian tekeminen itse. Perusteluna voi olla myös kiire: käytännössä ei ehkä ole mahdollista järjestää omaa toimintaa niin, että se tuottaisi tietyn suoritteen toivotussa ajassa. Joskus taas tarvittavaa asiantuntemusta ei kerta kaikkiaan ole saatavilla muuten kuin ostettuna. Lisäksi monet yritykset haluavat rajata toimintansa selkeyden vuoksi kattamaan vain oman olemassaolonsa kannalta tärkeimmät asiat, ns. ydintoiminnot.

Sanastotyö vaatii asiantuntemusta siinä missä muukin työ, vaikkapa mainostaminen. Jostain syystä silti monet eri alojen ammattilaiset kuvittelevat, että he pystyvät tekemään tarvitsemansa ammattisanastot ihan vain omin päin. Samat ihmiset, jotka eivät voisi kuvitellakaan tekevänsä itse oman firmansa mainoksia, eivät välttämättä vaivaudu edes ottamaan selvää siitä, miten sanastoja kannattaa tehdä tai esittää. He vain ryhtyvät tuomasta toimeen. Mitä siitä nyt sitten voisi seurata, harrastelijoiden puuhastelusta?

Ammattisanastoilla on niin yritysten kuin julkishallinnonkin toiminnan kannalta aivan selvä tehtävä ja merkitys. Ne auttavat käyttämään ja kehittämään ammattilaisten päivittäin käyttämää työkalua, ammattitermistöä. Vähintään yhtä järkeenkäypää kuin on edistää myyntiä mainonnalla, on huomata, että ammattitermistön hal-

Olli Nykänen

Olli Nykänen on diplomi-insinööri ja tietohallintopäällikkö, joka on aiemmin toiminut TSK:ssa useita vuosia terminologina ja johtajana.

linnalla on yhteys työn tuottavuuteen. Jos et ymmärrä oman alasi käsitteitä, et voi omaksua ja soveltaa niihin kätkeytyvää tietoa. Jos et tunne termistöä, hukkaat aikaa selvitellessäsi, onko se mitä kuulet sama kuin se, mitä luulet. Ja jos käytät termejä huolimattomasti, teet kiusaa myös muille – työkavereillesi, yhteistyökumppaneillesi ja asiakkaillesi. Pahimmillaan voit silkalla huonolla viestinnällä tai vaikeaselkoisilla sopimuksilla saada aikaan suuriakin taloudellisia tappioita.

On ikävää nähdä kerta toisensa jälkeen ammattisanastoja, jotka ovat ilmiselvästi amatöörien tekemiä. Sanastotyön asiantuntija tunnistaa nämä yhtä helposti kuin mainosalan ammattilainen kotikutoiset mainokset, joiden suunnittelussa ei mainostoimistoa ole vaivattu. Tyypillisiä oireita ovat sekava esitystapa, epäloogisuus, sanastonsäiset ristiriidat ja kehämäiset viittaukset sekä ihan yksinkertaisesti kirjoitusvirheet, jotka etenkin monikielisessä sanastossa voivat olla vaikutuksiltaan katastrofaalisia.

Yksi syy amatöörimäisesti tehtyjen sanastojen runsauteen lienee se, ettei sanastotyön ammattilaisia vieläkään tunneta riittävän laajalti. Suuren yleisön keskuudessa tämän melkein ymmärtää, mutta julkishallinnon ja liike-elämän piirissä soisi asian vihdoin jo korjaantuvan. Se hän olisi näiden tahojen omakin etu!

Rinnastettuani edellä mainostamisen ja sanastotyön asiantuntijapalveluina, tulee nyt väkisinkin mieleen, että jonkinlaista mainostamista ansaitsisi myös suomalainen sanastotyön asiantuntemus, jota etenkin Sanastokeskus TSK edustaa huomattavaa kansainvälistäkin arvostusta nauttien. Yhteistä hyötyähän siitä vain olisi, jos ammattiterminologimme saisivat olla vähän enemmän profetoja omassa maassaan.

Kääntäjä oikeusjärjestysten ristipaineessa

Tuija Kimmunen

14

Oikeusjärjestysten väliset erot nousevat pintaan säädöstekstien kääntäjän työssä. Kääntäjän arki on tiedonvälityksen ja merkityksen ilmaisemisen ongelmien pohtimista, koska oikeusjärjestysten taustalla olevat käsitejärjestelmät ovat usein hyvinkin erilaisia.

Säädösten kääntäminen on tarpeen silloin, kun suomalainen tuomioistuin joutuu ratkaisemaan käsiteltävän asian vieraan valtion oikeuden perusteella, eikä oikeudelliseen tietoon muutoin päästä käsiksi. Tällaisia oikeudenkäyntejä voi liittyä esimerkiksi perheoikeuden piirissä avioero- ja elatuskysymysten ja perimysasioiden ratkaisemiseen, kun jutuissa on osallisena myös muita kuin Suomen kansalaisia. Tällöin oikeudellisen sovellustilanteen osaksi tulee käännöksessä ilmaista informaatiota toisesta oikeusjärjestyksestä. Tulkitsijan kannalta on huomattava, että vieraan säädöksen ymmärtämiseen tarvittava käsitteellinen tieto ei välttämättä sisälly käännökseen itseensä vaan sitä on hankittava myös muista lähteistä.

Yhtenäinen perusta

Eri oikeusjärjestysten käsitteet poikkeavat toisistaan jos sen vuoksi, että niiden merkitys rakentuu niitä määrittäville säännöksille ja niistä tehdyille tulkinnoille, jotka yleensä eivät voi olla täysin samanlaisia kahdessa eri valtiossa. Käsitteiden sisällöt ovat oikeusjärjestyskohtaisia siitä huolimatta, että osa käsitteiden merkityksestä on alkuperältään yhteistä, kuten niissä eurooppalaisissa valtioissa, joiden oikeusjärjestys rakentuu mannermaisen oikeusajattelun varaan (vrt. common law -järjestykset, kuten Englanti). Suomalainen oikeusajattelu omaksui aikanaan huomattavia vaikutteita saksalaisesta ja roomalaisesta oikeuskehityksestä ja eriytyi sittemmin pohjoismaiseen suuntaan, minkä lisäksi vaikutteita saadaan jatkuvasti EU-lainsäädännöstä. Vanhimpien käytössä olevien oikeuskäsitteiden syntytaustaa pidetään melko yhtenäisenä, mutta käsitteiden oikeusjärjestyskohtaiset erityispiirteet heijastavat sitä, miten eri valtioissa suhtaudutaan ihmisten välisiin oikeudellisiin suhteisiin ja miten oikeudellista sääntelyä harjoitetaan. Käsitteiden merkitykset ovat eriytyneet kussakin valtiossa omiin suuntiinsa ja kertovat mielenkiintoisilla tavoilla yhteisöissä vallinneista ja vallitsevista arvoista ja ajatte-

lutavoista. Siksi oikeuskäsitteitä pidetään oikeudellisen ajattelun ymmärtämisen avaimina.

Käsitejärjestelmien erot

Käännettäessä tekstin kohdennusta on mietittävä uudestaan. On pohdittava, millä tavalla vieraita käsitteitä voi ilmaista lukijalle ja mitä mahdollisia tulkintaongelmia seuraa, jos merkitykseltään erilaisia käsitteitä ilmaistaan toisen oikeusjärjestysten kielellisiä käytänteitä ja termejä käyttämällä. Ymmärtäminen ja tekstin tulkinta vaikeutuu, jos toisen oikeusjärjestysten käsitteitä tarkastellaan vain omista lähtökohdista toisen järjestelmän systematiikkaa tuntematta. Esimerkiksi Suomen lainsäädännön käsite *kiinteistöpanttioikeus* siihen liittyvine lähikäsitteineen (esim. *kiinnitys*, *lainhuuto*) poikkeaa sisällöltään Saksan lainsäädännön vastaavaa aluetta edustava käsitejärjestelmästä, jossa on käytössä kolme rinnakkaista käsitettä *Hypothek*, *Grundschuld*, *Rentenschuld*, joista yksikään ei kata täysin samaa alaa kuin suomen kiinteistöpanttioikeuden käsite. Näiden yläkäsite on suomalaisen kiinteistöpanttioikeuden käsitteen alaa pääpiirteittäin vastaava *Grundpfandrecht*, mutta sitä ei käytetä minkään perustettavan oikeuden nimenä vaan ainoastaan tämäntyyppisistä oikeuksista yleisemmin puhuttaessa. Kun Suomessa panttioikeussuhde kiinteistöön voidaan perustaa yhdellä ja yhdensisältöisellä tavalla, niin Saksassa vastaava oikeussuhde voi saada kolme eri sisältöä.

Oikeusvertailu kuuluu asiaan

Säädöstekstien kääntäjien on omaksuttava nopeasti tietoa ja ajattelutapoja ympäristöoikeudesta sosiaalioikeuteen. Sen vuoksi säädöstekstien kääntämisen a ja o on oikeusjärjestysten hyvä perustunemus. Käännettävän tekstin aihepiiristä hankitaan tietoa vertailemalla aihepiiriin ilmiöitä toisiinsa. Usein lähdetään liikkeelle kysymällä, miten jokin asia on ratkaistu toisessa järjestelmässä. Käsitteiden vertailu osoittaa erot käsitteiden merkityspiirteissä. Oikeusjärjestysten käsitejärjestelmien sisäiset suhteet analysoidaan toisistaan erillään, jotta vahva ennakkokäsitys käsitteiden suhteista yhdessä oikeusjärjestyksessä ei häiritse toisen käsitejärjestelmän analyysia.

Oikeusvertailulla ja vertailevalla termityöllä on paljon yhteistä, sillä kummassakin tarvitaan tietyn osa-alueen rajaamista, alueen rakenteen tutkimista sekä kielellisen että oikeudellisen järjestelmän osalta ja lopuksi näin havaittujen rakenteiden keskinäistä vertaamista. Vertailun perusteella kääntäjä luo pohjan niille kielellisille ratkaisuille, joilla käsitteellistä tietoa käännoksessä välitetään. Oikeuskäsitteiden osalta kääntäjä pohtii, millaiset erot lähdetekstin lukijan ja kohdetekstin lukijan käsitejärjestelmillä on, miten näitä käsitejärjestelmiä ilmaistaan kielellisesti ja miten ennakoitavia ymmärtämisen ongelmia voi käännoksessä parhaiten tasoittaa. Kääntäjän on ratkaistava, miten paljon vieraan kulttuurin tuntemusta lukijalta voi edellyttää ja millaisin kielellisin keinoin käännettäväksi annettu viesti parhaiten välittyy. Hyvä käänнос antaa säädöksen samansuuntaiselle tulkinnalle hyvät edellytykset.

Merkityksen tulkintaa

Oikeuskäsitteitä analysoitaessa on pohdittava, mitkä seikat kuuluvat käsitteen merkityssisältöön – mikä kuuluu ytimeen, mikä reuna-alueelle tai kokonaan ulkopuolelle. Käsitteet eivät ole tarkkarajaisia. Niille ei ole määrätty oikeaa merkityssisältöä eikä niiden merkityksiä voi pitää pysyvinä. Laintulkinnassa ratkaiseva normi tuotetaan ratkaisutilanteessa tekstin avulla. Käsitteitä tarkastellaan ratkaisutilanteen valossa, ja ne voivat saada silloin myös uusia merkityksiä. Tulkinta ja soveltaminen vaikuttavat käsitteiden merkitykseen, jolloin niiden rajoja on vaikea vetää. Käännettäessä käsitteen ydinmerkityksiä ja niiden ilmaisemista on pohdittava huolellisesti, jotta säädöksen käänнос voi toimia luotettavana ohjenuorana ratkaisutilanteessa.

Oikeuskäsite on osa tekstiä

Kun oikeuskäsitteitä analysoidaan kääntämisen näkökulmasta, on lähtökohtana tietty käännettävä teksti, jonka kannalta käytettyjen käsitteiden keskinäiset suhteet on ymmärrettävä. Säädöstekstien käsitteet ovat merkityskokonaisuuksina, jotka lukijan on periaatteessa mahdollista ja oikeusalalla syytäkin aktivoida osaksi tekstiä ja tulkintatilannetta. Käännettävä säädösteksti luo käsitteille kontekstin, joka omalta osaltaan ankuroi käsitteiden merkityksiä niin, että ne palvelevat tekstin näkökulmaa ja tarkoitusta ja luovat käsitteille tulkintakehyksen. Oikeuskäsitteet yksittäin tarkasteltuina ovat osa tekstin kokonaisuutta ja saavat merkityksensä teks-

tissä ja suhteessa toisiinsa kyseisessä kokonaisuudessa.

Oikeuskäsitteen merkitystä pohdittaessa on ensinnäkin otettava huomioon sitä välittömänä kontekstina ympäröivä teksti, jolloin käsitettä on tulkittava osana momenttia, pykälää, säädöksen osaa ja koko säädöstä. Toiseksi on otettava huomioon se oikeuden osa-alue, jossa käsitettä käytetään, esimerkiksi kiinteistöoikeus, koska toisella oikeudenalalla käsitteellä voi olla eri merkitys. Kolmanneksi on otettava huomioon koko oikeusjärjestys eli voimassaolevien normien joukko. Lopuksi on pohdittava käsitteen merkitystä osana koko oikeusjärjestelmää, jolloin merkitykseen vaikuttavat myös yhteiskunnalliset arvot ja pyrkimykset, jotka tulevat ilmi esimerkiksi tuomioistuinten ratkaisuisissa. Merkitys rakentuu näin ollen monien oikeuslähteiden varaan. Lisäksi tekstin sovellustilanne antaa oman merkityksensä oikeuskäsitteiden tulkintaan. Jokaisessa kielenkäyttötilanteessa merkitykseen syntyy tietty näkökulma, joka voi muuttaa tai uudistaa käsitteeseen aikaisemmin liittynyttä merkityksainesta.

Käsitteellinen tieto on myös sosiaalista

Oikeuskäsitteiden tulkintaan liittyy toisaalta yhteisön jakamaa sosiaalista tietoa ja toisaalta subjektiivista, kognitiivista tietoa, joka rakentuu eriasteisesti sosiaalisen tiedon varaan. Käsitteet ovat kognitiivisia merkityksiköitä siinä mielessä, että se, miten kukin lukija tulkitsee tekstiä ja sen sisältämiä käsitteitä, riippuu lukijan omista aiheeseen liittyvistä tiedoista, käsityksistä ja kokemuksista eli esiymmärryksestä. Käsitteet ovat ihmisen tai ihmisten mielen sisäisten ajatteluprosessien tuloksia. Käsitettä voidaan tarkastella myös sosiaalisena kokonaisuutena, sillä se, miten käsitteiden merkitys tekstistä tulkitaan, riippuu siitä, miten yhteisö tavanomaisesti tulkitsee tai on sopinut tulkitsevansa näitä merkityksiä: mikä on totuttua ja mikä on sallittua. Käsitteiden käyttö ja niiden merkitys tietyissä yhteyksissä on konventionaalistunutta. Käsitteiden sosiaalisuuteen liittyy myös se, että niiden pohjalta tulkitut merkitykset muuttuvat ja ovat jatkuvan neuvottelun alaisina, jolloin tämä kielen mukautumiskyky edesauttaa saman lain ja samojen käsitteiden hyväksikäyttöä erilaisissa tulkinta- ja sovellustilanteissa. Käsitteiden yhtenäistä tulkintaa edistää se, että käsitteiden merkitys on tiettyyn yhteisöön kuuluville suurelta osin yhteinen. Oikeusalalla toimivat rakentavat käsitteisiin liittyvän kognitionsa oikeusinstituutiassa syntyneiden tekstien ja käytänteiden pohjalta, jolloin kognition voidaan pitkälti katsoa olevan yhteisöllistä, jaettua tietoa. Sosiaalista tietoa oikeusalan toimijat

hankkivat oikeustieteellisen koulutuksen aikana, oikeudenkäyntejä ja niiden ratkaisuja seuraamalla, oikeustieteelliseen keskusteluun osallistumalla ja omassa yhteisössään toimimalla. Merkittävä osa oikeusinstituutiosta syntyvästä tiedosta on saatavilla erilaisista kirjallisista oikeuslähteistä, joihin tutustumalla kääntäjä pääsee oikeuskäsitteiden merkityksiin käsiksi.

Tiedonvälityksen ongelmia

Oikeudellisen tiedon välittämiseen liittyy useita teoreettisia ongelmia. Nykyisten merkitysteorioiden valossa ei voida olettaa, että tekstin merkityksen täydellinen välittäminen käännöksessä olisi mahdollista, koska tulkinasta suuri osa jää lukijan vastuulle ja tulkintatilanteen varaan. Teksti ei pysty kantamaan niitä merkityksiä, joita tekstin kirjoittaja ajattelee siihen sisällyttävänsä. Kääntäjän on vaikeata luoda itselleen aukoton näkemys säädöstekstin ja lainlaatijan tarkoituksesta tietyn käsitteen merkityksen osalta, koska tehtävä on usein vaikea myös kokeneelle juristille. Viestintätarkoituksen tunnistaminen on kuitenkin lukijan kannalta merkki onnistuneesta viestinnästä ja perustuu sille, että merkitykset ovat jotakuinkin pysyviä. Kun lähettäjän tarkoitus pystytään määrittämään, se edesauttaa käsitteiden tekstin sisäisen merkityksen analysointia. Tämä edellyttää myös käsitteisiin liittyvän tekstinulkoisen merkitystiedon tuntemusta. Taitava analysoija tunnistaa yksittäisen säädöksen intertekstuaaliset yhteydet muihin oikeusalan lähteisiin ja osaa käyttää niiden tarjoamia tietoja hyväksi. Yhteyksien tunnistaminen tapahtuu pääasiassa tekstissä mainittujen käsitteiden kautta.

Toinen tiedon välittämisen ongelma liittyy siihen, että kääntäjä joutuu tekemään kompromisseja erilaisten kohdekielisten ilmausten välillä, vaikka taustalla olevat lähdekulttuurin käsitteet eivät rajautuisikaan niitä vastavasti. Kääntäjä joutuu punnitsemaan käsitteiden vastaavuutta ja pyrkii etsimään ilmaisuja, jotka eivät tekisi vääryyttä lähdetekstin käsitemaailmalle ja samaan aikaan myös riittäisivät kohdetekstin lukijalle ikkunaksi osittain tai jossakin tapauksissa jopa hyvinkin vieraaseen lähdekieliseen todellisuuteen. Käännöksessä käytetyt ilmaukset viittaavat usein lähtökohtaisesti kohdekielisen lukijan kokemusmaailmaan eivätkä siihen maailmaan, jonka kuvaamiseksi lähdeteksti ja myös säädöstekstin käännös alun perin on kirjoitettu.

Säädöstekstin käännöksen tehtävä on ohjata lukijaa ymmärtämään toista oikeusjärjestelmää ja edistää sen ajattelutapojen ymmärtämistä. Lukija ei kuitenkaan välttämättä saa käännöksestä niitä signaaleja, joiden varas-

Kirjoittajasta:

Tuija Kinnunen valmistee Tampereen yliopiston Kieli- ja käännöstieteiden laitoksessa väitöskirjaa, joka tarkastelee lakitekstien tulkintaa.

sa hän pystyisi tulkitsemaan käsitteitä totutusta poikkeavalla tavalla. Lukijan esitiedot eivät välttämättä ole sellaiset, joita tekstin ymmärtäminen edellyttäisi. Säädöstekstien lukijoilta vaaditaan huomattavia esitietoja käsiteltävistä asioista, sillä säädösten tarkoitus sinänsä ei ole antaa tietoa käsitteistä vaan toimia ohjeena oikeudellisessa ratkaisutilanteessa, jolloin peruskäsitteet oletetaan ennalta tutuiksi.

Käännöksen merkitys ei synny vain kääntäjän ratkaisujen varaan. Lain alkuperäinen merkitys ja sille aiottu tarkoitus saattaa muuttua paljonkin, koska lukija saattaa liittää käsitteisiin myös muita kuin tarkoitettuja sisältöjä itselleen tutumman käsitetiedon pohjalta.

Tarpeita, ehtoja, odotuksia

Oikeudellisten tekstien kääntämistä palvelee oikeusalan tekstien kääntämisen ja tulkinnan lainalaisuuksien ymmärtäminen. Säädöskäännöksiin ja niiden tekijöihin kohdistuu joskus kohtuuttomia odotuksia. Usein käännöksiä tarvitaan juuri silloin, kun halutaan ymmärtää säännöksiä oikein *tarkasti*. Tarkasti ymmärtäminen edellyttää tekstin käsitesisältöjen ja merkityssuhteiden hahmottamista, mikä puolestaan edellyttää joko sitä, että lukija hankkii ymmärtämisen kannalta tarpeelliset esitiedot tai että kääntäjällä on mahdollisuus kajoa säädöksen kielelliseen muotoon ja sisältöön esimerkiksi alaviitteitä lisäämällä tai muita parhaaksi katsomiaan ratkaisuja tekemällä. Ensimmäinen ei ole kääntäjän vallassa ja toinen vaatii rautaista ammattitaitoa ja erittäin paljon asiakkaan luottamusta.

Terminfo-lehden tilaukset:

www.stellatum.fi

☎ (03) 225 1948

tilaajapalvelu@stellatum.fi

Teletermit tutuiksi – Viestintäviraston terminologiaryhmän toiminnasta

Satu Närvä

Lisäpalvelu, yhdyskäytävä, paluukanava, verkkovierailu – kaikkia näitä termejä käytetään telealalla yleisesti. Alan sanastohankkeet käynnistyvät useimmiten Viestintäviraston terminologiaryhmän aloitteesta.

Ryhmän tavoitteena on tietoliikennealalla käytettävän termistön yhtenäistäminen sekä alan sanastotyön koordinointi ja ohjaus. Se ei itse laadi sanastoja, vaan kuulostelee alalla toimivien yhteisöjen sanastotarpeita ja tekee aloitteita sanastojen tuottamiseksi. Pääpaino on laajalle käyttäjäkunnalle suunnatuissa sanastoissa. Jonkin verran on laadittu myös sanastostandardeja, joiden esikuvina ovat kansainvälisen televiestintäliiton ITUn ja Euroopan telestandardointi-instituutin ETSIn sanastostandardit.

Sanastohankkeen käynnistäminen edellyttää, että sanastolle on selkeä tarve. Sanastolle täytyy hankkia myös riittävä rahoitus sekä tekijät. Sen vuoksi sanastohankkeista järjestetään ensin keskustelutilaisuus, johon alalla toimivia organisaatioita kutsutaan mukaan. Jos työ päätetään käynnistää, nimetään erillinen työryhmä, johon kuuluu TSK:n terminologi ja hänen apunaan joukko alan asiantuntijoita. Rahoitus hankitaan sanastosta kiinnostuneilta organisaatioilta, ei valtion budjetista. Telealan sanastot julkaistaan yleensä kirjana sekä osana TSK:n julkista termipankkia. Myös muut sähköiset julkaisutavat ovat mahdollisia.

Suosittuja sanastoja

1980-luvulla teleteknikka kehittyi voimakkaasti. Verkoja digitalisoitiin ja yhteiseurooppalaisia vaatimuksia laadittiin. Alalle tuli paljon uusia palveluja ja menetelmiä, ja yhtenäisen termistön tarve oli valtava. Vuonna 1991 ilmestynyt *Telesanasto* kattoi yleisellä tasolla lähestulkoon koko silloisen telealan. Sanastosta tuli todellinen hittituote, joka useista painoksista huolimatta myytiin loppuun jo aikoja sitten.

Telealan kehittyminen ei suinkaan pysähtynyt. Matkaviestimet alkoivat vähitellen vallata alaa ja uuden teknologian myötä alalla käytetty termistö kasvoi. *Matkaviestinsanaston* ensimmäinen versio julkaistiin vuonna 1993. Langattoman viestinnän edelleen kehittyessä nähtiin tarpeelliseksi uudistaa Matkaviestinsanasto ottamalla mukaan muun muassa matkaviestinnän kannalta

tärkeitä radiotekniikkaa ja tietoturvasuutta koskevia käsitteitä. Vuoden 2001 sanasto sisältää jo 300 aihealueeseen liittyvää käsitettä sekä viitisenkymmentä telealan järjestelmää ja organisaatiota. Sanaston laajuutta kuvaa myös se, että termit, määritelmät ja huomautukset on annettu kolmella kielellä: suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi.

Palvelut kuuluvat olennaisena osana teletoimintaan. Telesanastoa täydentämään laadittiin vuonna 1997 ilmestynyt *Telepalvelusanasto*, johon otettiin mukaan alan peruskäsitteitä ja uusia kansainvälisesti standardoituja palveluja. Tuolloin valmisteilla ollut alan lainsäädäntöuudistus otettiin niin ikään huomioon. Tämän sanaston erikoisuutena oli vironkielisten termivastineiden ottaminen mukaan.

Tietoturva koskee tänä päivänä kaikkia kansalaisia. Tietotekniikan ja Internetin käytön sekä niiden sovel-lusalueiden ja tietoturvariskien lisääntyessä on jokaisen oltava tietoinen riskeistä ja niiden torjunnasta. Yhdenmukaisen tietoturvakäsitteistön aikaansaamiseksi valmistui vuonna 2004 *Tiivis tietoturvasanasto*, joka sisältää noin 80 tietoturvasuuden peruskäsitettä suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Sanasto käsittelee niin yleisiä tietoturvakäsitteitä kuin tietoturvauhkia ja tietoturvan keinojakin. Se on myös osa hallituksen kansallista tietoturvastrategiaa, jolla pyritään edistämään tietoturvaa ja lisäämään kansalaisten ja yritysten luottamusta tietoyhteiskuntaan. Tiivis tietoturvasanasto on vastikään julkaistu PDF-muodossa TSK:n WWW-sivustolla.

Digi-tv-sanasto?

Terminologiaryhmän suurin haaste viime aikoina on ollut Digi-tv-sanastohankkeen käynnistäminen. Käsitteistön selkeyttämiselle on todellinen tarve, tuleehan digitaalinen televisio koskettamaan kaikkia kansalaisia lähivuosina, kun analogiset lähetykset loppuvat. Viime keväänä järjestetyssä keskustelutilaisuudessa alan toimijat olivat yksimielisiä sanaston hyödyistä. Asiantuntijat olivat myös valmiita antamaan hankkeelle oman työpanoksensa. Ainoaksi esteeksi on osoittautunut raha, jota ei vielä ole kertynyt riittävästi, jotta sanaston laatiminen voisi alkaa. Ponnisteluja rahoituksen järjestämiseksi jatketaan.

Lakia, tekniikkaa ja kääntäjän pulmia

Viestintäyhteyksien monipuolisuuden, toimivuuden ja turvallisuuden varmistaminen on Viestintäviraston ydintehtävä. Virasto valvoo koko sähköisen viestinnän toimintakenttää, joka kattaa viestintäverkot, -markkinat ja -palvelut, tietoturvan, radioliikenteen, sähköisen median, Internetin verkkotunnukset sekä postitoiminnan. TV-maksujen kerääminen kuuluu niin ikään viraston tehtäviin.

Laajan tehtäväkentän vuoksi myös virastossa laadittavat tekstit ovat moninaisia. Siten käännökset ulottuvat kirjeistä, tiedotteista ja WWW-sivuista aina määräyksiin, päätöksiin, raportteihin ja suosituksiin asti. Sama teksti käännetään usein sekä ruotsiksi että englanniksi. Erityisen suuritöisiä ovat olleet erilaisten kolmikielisten tietojärjestelmien, kuten verkkotunnusjärjestelmän, markkinatietojärjestelmän ja radiohallinnon asiointijärjestelmän, rakentaminen sekä huomattavaa markkina-voimaa koskevien päätösten kääntäminen.

Sisällöllisesti teksteissä yhdistyvät usein tekniset termit ja lakikieli. Laissa esiintyvät termit eivät kuitenkaan aina ole samat kuin teknisissä yhteyksissä käytetyt. Englannin hallitseva asema tietoliikennealalla helpottaa englantiin kääntämisessä ja termien löytämisessä. Englanninkielisillä teknisillä termeillä taas ei välttämättä ole ruotsinkielistä vastinetta. Suomen lainsäädäntöön käännetään runsaasti perustelutekstiä, jolloin moni pulmallinen kysymys on tavalla tai toisella ratkaistu ruotsiksi siellä.

Esimerkinä teknisen kielen ja lakikielen eroista voisi mainita käsitteen *operaattorin ensisijaisvalinta*. Se on teknisissä yhteyksissä usein käännetty muotoon *förval av operatör*. Viestintämarkkinalain viimeisimmässä muutoksessa se on kuitenkin muodossa *förhandsval av operatör*. Toinen pulmallinen viime aikoina usein esiin tullut käsite on *kanavanipun koostaminen*. Se voi teknisesti olla *multiplexering* mutta viestintämarkkinalain perusteluissa vuodelta 2002 asia esitetään kuvaavammin muodossa *sammanställa kanalknippe*. Termi *tietoturva*, *tietoturvallisuus* ja sen ruotsin- ja englanninkieliset vastineet on selkeytetty Tiiviissä tietoturvasanastossa niin, että termin ruotsinkielinen vastine on *informationssäkerhet* ja englanninkielinen *information security*. Usein käytettyjen termivastineiden *datasäkerhet* ja *data security* käyttöalaa rajattiin koskemaan tietoaineistoturvallisuutta. Huomattavaa on, että ruotsinkielinen termi

dataskydd on tietoturvan vastineena hylättävä siitä huolimatta, että sitä on käytetty joissakin lakikäännöksissä.

Asiantuntija korvaamaton tietolähde

Käännöstöiden moninaisuuden vuoksi on Viestintäviraston kolmelle kokoaikaiselle ja yhdelle osa-aikaiselle kääntäjälle käytännössä muodostunut oma erikoisala. Ruuhkahuippuja tasataan yhteistyöllä, ja joskus turvautaan myös ulkopuoliseen käännösapuun. Tiimin kesken sovitaan yhteisistä käytännöistä. Kielilain mukaisesti käännöksiä tehdään pääasiassa suomesta ruotsiksi ja vahvan kansainvälisen yhteistyön vuoksi runsaasti myös englanniksi, mutta tarvittaessa on valmiudet kääntää ranskaksikin. Apuvälineinä käytämme muiden kollegojen tapaan perinteisiä sanakirjoja, sanastoja sekä Internetiä ja sen hakupalveluja. Käytössämme on käännösmuistiohjelma sekä oma termipankki. Usein paras tieto löytyy kuitenkin naapurihuoneesta, sillä asiantuntijan apu on korvaamatonta! Se on nähty aina sanastoja laadittaessa.

Ota yhteyttä!

Jos mielessäsi on jokin sähköisen viestinnän aihealue, jonka käsitteistö tarvitsee täsmennystä, ota yhteyttä Terminologia-standardointiryhmän jäseniin. Puheenjohtajuus on vuosittain kiertävä, tänä vuonna toimitaan Nokia Oyj:n ja *Seija Suonuutin* johdolla. Muut jäsenet ovat lisäksi *Päivi Ilves* (TeliaSonera Finland Oyj), *Lena Jolkkonen* (Sanastokeskus TSK ry), *Maria Ylönen* (Elisa Oyj), *Sirpa Kivisalmi* (Viestintävirasto, sihteeri), *Katariina Kivistö* (liikenne- ja viestintäministeriö) ja *Merja Malkki* (FiCom ry).

Lisätietoa terminologiaryhmästä saa osoitteesta <http://www.ficora.fi/suomi/tele/terminologia.htm>. Sivulla on linkki luetteloon, jossa mainitaan voimassa olevat telealan sanastostandardit, keskeiset sanastot ja termitietokannat.

Kirjoittajasta:

FM Satu Närvä toimii Viestintävirastossa kielenkääntäjänä viestintäverkot ja tietoturva -tulosalueella.

*Termiharava-palstalla
käsitellään ajankohtaisia
tai ongelmallisiksi
osoittautuneita termejä.
Lukijat voivat lähettää
lehden toimitukselle
ehdotuksia sopivista
aiheista.*

– ÄLYVAATE

Älyvaatteet (engl. *intelligent clothing, smart clothing*, ruots. *intelligenta kläder*) ovat olleet paljon esillä mediassa viime aikoina. Älyvaatteella tarkoitetaan huipputekniikkaa sisältävää vaatetta, jossa voi olla erilaisia käyttäjälle hyödyllisiä toimintoja. Älyvaatteet auttavat ihmistä selviytymään äärioloissa tai tilanteissa, joissa tarvitsee kommunikoida joko turvallisuuden tai vain huvin takia.

Tekniikka voi esimerkiksi hallita älyvaatteen sisäistä mikroilmastoa ja tarkkailla käyttäjän elintoimintoja tai ympäristön tapahtumia. Älyvaate voi myös suojata käyttäjänsä yllättäviltä iskuilta tai määrittää käyttäjän sijainnin.

– PUETTAVA TEKNIikka

Puettavaa tekniikkaa (engl. *wearable technology, wearable intelligence*) voi pitää älyvaatteen yläkäsitteenä. Puettavalla tekniikalla tarkoitetaan älyvaatteiden lisäksi kaikenlaista tekniikkaa, jonka tarkoitus on laajentaa ihmisen aisteja ja ihmisen kykyä käsitellä tietoa missä ja koska tahansa.

Puettavaa tekniikkaa voi pitää myös älyvaatetta edeltävänä vaiheena. Tällaisissa ratkaisuisissa on voitu myös yhdistellä tekstiilejä ja elektroniikkaa niin, ettei tuote ole vaate.

– ASUSTEMIKRO, WEARABLE COMPUTER

Toista puettavan tekniikan sovellusta kutsutaan englanniksi termillä *wearable computer*. Termi tarkoittaa suoritinta ja siihen yhteydessä olevia siirräntä-, viestintä- ja muita laitteita, jotka on kiinnitetty tai kiinnitettävissä päälle puettavaan vaatekappaleeseen, silmälasihin tai muuhun sellaiseen.

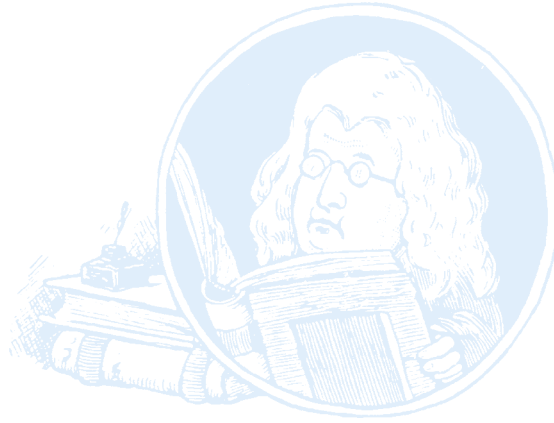
Suomeen ei ole vielä vakiintunut termille mitään vastinetta, mutta käsitettä on kutsuttu *asustemikroksi, asumikroksi, vyötärömikroksi* ja englannin mallin mukaan *puettavaksi tietokoneeksi*.

– ÄLYPAKKAUS

Mediassa on puhuttu viime aikoina myös *älypakkauksista* (engl. *intelligent package*, ruots. *intelligent förpackning*), jotka vähitellen lienevät tulossa kuluttajien saataville.

Älypakkauksella tarkoitetaan älykkäässä jakeluketjussa ympäristöään havainnoivaa itsensä paikantavaa pakkausta. Älypakkauksen muoville ja paperille painetut optiset ja sähköiset osat välittävät kuluttajalle tai vastaanottajalle oleellista tietoa tuotteesta tai vain viihdyttävät tuotteeseen tarttuvia.

Älypakkaukset voivat välittää logistiikkaketjun eri vaiheissa tietoa tuotteesta, sen tilasta ja historiasta. Näin pakkauksen kulkua voidaan ohjata ja tuotehävikkiä vähentää. Samalla logistiikkaketjun toiminta tehostuu ja pakkausmateriaalien käyttö ja pakkausjätteen määrä vähenevät.

- *Latvia–suomi–latvia sanakirja*

Jussi Mattilan, Heino Väyrysen ja Eišenija Strašnovan laatiman *Latvia–suomi–latvia-sanakirjan* ensimmäisen osan pohjana on aiemmin Väyrysen ja Mattilan vuonna 1997 ilmestynyt *Latvia–suomi-sanakirja*. Tätä osuutta on tässä sanakirjassa laajennettu ja korjattu ja se sisältää noin 11 000 sanaa. Sanakirjaan on tullut nyt lisänä suomi–latvia-osa, joka käsittää noin 12 000 hakusanaa.

Sanakirja sisältää keskeistä yleiskielen sanastoa, mukana on myös taiteen, tieteen, tekniikan ja talouden sanastoa. Latviankielisille sanoille on annettu tarpeelliset kieliopilliset tiedot esimerkiksi sanojen taivutuksesta, ja mukana on myös jonkin verran käyttöesimerkkejä.

Sanakirjan alussa kerrotaan latvian kielen perusasioista ja annetaan ääntämisoheja. Latviankielisille käyttäjille kerrotaan suomen ääntämisestä ja oikeinkirjoituksesta. Sanakirja soveltuu suomalaisille ja latvialaisille kielenharrastajille sekä apulähteeksi helpohkojen tekstien kääntämiseen.

Latvia–suomi–latvia-sanakirja on myynnissä kirja-kaupoissa noin 40 euron hintaan.

Jussi Mattila, Heino Väyrynen, Eišenija Strašnova
Latvia–suomi–latvia sanakirja
Finn Lectura, Helsinki 2005. 338 s.
ISBN 951-792-179-9

- *Taloussanasto suomi–italia–suomi*

Riitta Tiirinlahden laatima *Taloussanasto suomi–italia–suomi* ilmestyi ensimmäisen kerran vuonna 2002. Teoksesta ilmestyi viime vuonna toinen, uudistettu painos. Sanastoa on toiseen painokseen korjattu ja huomattavasti laajennettu.

Taloussanasto kattaa taloustermistön rahoituksesta ja liikejuridiikasta kirjanpitoon ja logistiikkaan. Sanastossa on yli 5000 hakusanaa. Italiankielisille substantiiveille on tarvittaessa annettu tieto niiden suvusta tai monikollisuudesta.

Tiirinlahti kertoo alkusanoissaan, että Italiassa talousalan ihmiset käyttävät suomalaisia useammin puheessaan englanninkielisiä termejä ja joissain yhteyksissä italiantielinen termi saattaa jopa tuntua keinotekoiselta.

Taloussanasto on suunnattu opiskelijoille, opettajille, kääntäjille ja eri alojen ammattilaisille, jotka tarvitsevat työssään italiantielistä kaupallis-taloudellista sanastoa.

Riitta Tiirinlahti opettaa italiaa Helsingin kauppa- korkeakoulussa ja on saanut apua sanaston laadintaan muun muassa opiskelijoiltaan ja kollegoiltaan.

Teoksen voi hankkia kirjakaupoista noin 30 euron hintaan.

Riitta Tiirinlahti
Taloussanasto suomi–italia–suomi
Finn Lectura, Helsinki 2004. 299 s.
ISBN 951-792-168-3

- *Suuri englantia–suomi-sanakirja*

Gummeruksen *Suuri englantia–suomi-sanakirja* on vaa- tivalle englannin kielen käyttäjälle laadittu uudenlainen käyttösanakirja.

Sanakirja sisältää yhteensä yli 70 000 hakusanaa. Laajan yleiskielisen sanaston lisäksi mukana on runsaasti arkipäivän kielenkäyttöön kuuluvia ilmauksia. Erityistä huomiota on kiinnitetty idiomaattisten ilmausten esittä- miseen: ne on esitetty päähakusanan yhteydessä omina helposti erottuvina hakusanoinaan.

Sanakirjaan on myös koottu tämän päivän kielenkäy- tössä esiintyvää ajankohtaista erikoisalojen termistöä, kasvi- ja eläintieteen nimityksiä sekä maantieteellisiä ni- miä.

Suuri englantia–suomi-sanakirja sisältää yli 50 000 aitoa kielenkäyttöesimerkkiä, jotka perustuvat englan- ninkielisiin sanakirjalähteisiin ja tekstitietokantoihin (mm. British National Corpus).

Käyttöesimerkit on valittu suomalaisten sanakirjan- käyttäjien tarpeiden mukaan, ja esimerkeille on annettu suomenkieliset käännökset. Pitkälle viedyn kaksikielisyy- den ansiosta sanakirja on monipuolinen hakuteos, joka sopii erilaisille käyttäjille niin englannin kielen ymmär- tämiseen kuin aktiiviseen tuottamiseen.

Sanakirja on suunnattu erityisesti englannin opiske- lijoille, kääntäjille ja muille kielen ammattilaisille sekä ammatissaan tai harrastuksissaan paljon englantia käyt- täville suomalaisille.

Sanakirjan hinta kirjakaupoissa on noin 115 euroa.

Suuri englantia–suomi-sanakirja
Gummerus Kustannus, Helsinki 2005. 1382 s.
ISBN 951-20-6721-8

- *Valtioneuvoston termipankki Valter*

Maaliskuun alussa on avattu Valtioneuvoston kielipalve- lun julkaisuja sisältävä Internet-termipankki *Valter*.

Valter sisältää kielipalvelun julkaisusarjan sanastot *Verosanasto*, *Maataloussanasto*, *Tuomioistuinsanasto*, *Budjettisanasto*, *Julkisten rakennusten nimiä ja niiden käännöksiä* sekä *EMU-sanasto*. Termipankin sanastojen kielinä ovat yleensä suomi, ruotsi, englantia, saksa ja ranska.

Sanastot on muunnettu sähköiseen muotoon alku- peräisistä julkaisuista, joten jotkin käsitteet tai termit voivat jo olla vanhentuneita tai organisaatiot ovat voi- neet muuttua. Ajantasaisuuden voi tarkistaa esimerkiksi kielipalvelun neuvonnasta (puh. 09-160 22058 klo 8–12 tai sähköposti: kielipalvelu@vnk.fi).

Palvelu on toteutettu yhteistyössä Kielikone Oy:n kanssa. Kaikille avoin valtioneuvoston termipankki *Valter* on osoitteessa <http://mot.kielikone.fi/valter>.

Valtioneuvoston termipankki Valter
Valtioneuvoston kanslia, Helsinki 2005.

- *EnDic2004 Ympäristösanakirja*

EnDic2004 Ympäristösanakirja on kolme vuotta sitten ilmestynen *EnDic2000*–sanakirjan uusittu, tarkistettu ja laajennettu versio, jossa on noin 1500 uutta termiä ja kaksi uutta kieltä. Sanakirja kattaa nyt termit suomen, viron, englannin, saksan, ruotsin, latvian ja venäjän li- säksi myös ranskaksi ja liettuaksi.

Teos sisältää nyt noin 6000 termitietuetta, joista noin kolmanneksessa on myös määritelmä englanniksi, viroksi ja suomeksi.

EnDic2004 kattaa laajasti ympäristön- ja luonnonsuo- jelun, mutta painottuu jossain määrin veteen liittyvään termistöön. Mukana ovat muun muassa meteorologia, hydrologia, ympäristötekniikka, vesihuolto, jätehuolto ja EU:n ympäristöasiat.

Teos on hyvä apuväline esimerkiksi tutkijoille, opiske- lijoille, kääntäjille ja kansainvälisissä ympäristötehtävis- sä työskenteleville.

EnDic2004 Ympäristösanakirja voi ostaa suoraan kustantajalta ja hyvin varustetuista kirjakaupoista 60 eu- ron hintaan.

EnDic2004 Ympäristösanakirja
Suomen ympäristökeskus, Helsinki 2004. 1085 s.
ISBN 952-11-1541-6

- *Kivun sanasto*

Matti A. K. Mattilan laatima *Kivun sanasto* käsittelee kattavasti kipuun, sen aiheuttajiin ja hoitoon liittyvää termistöä. Sanasto on suomenkielinen, mutta haksanoina on myös joitakin englannin- ja latinankielisiä ilmauksia.

Kivun sanastossa annetaan termeille määritelmät ja osittain myös selitykset. Nämä vaikuttavat laajemmilta kuin useimmissa lääketieteen sanastoissa. Näiden lisäksi kirjassa on myös asiaa selventäviä kaavioita ja kuvia.

Kivun sanasto on tarkoitettu ennen kaikkea terveydenhoitohenkilöstölle ja kipupotilaille viestinnän helpottamiseksi. Määritelmissä ja selityksissä on käytetty kuitenkin osittain maallikoille tuntemattomia termejä.

Teoksen voi ostaa 60 euron hintaan hyvin varustetuista kirjakaupoista.

Matti A. K. Mattila
Kivun sanasto
Recallmed, Klaukkala 2004, 179 s.
ISBN 951-847-037-5

- *Ravintolaillan perussanasto*

Juhana Salakarin kokoama *Ravintolaillan perussanasto* on leikillinen kokoelma ravintoloissa käytettäviä termejä. Sanasto tarjoaa ironiseen tyyliin tutut ja ennenkuulumattomat ravintolasanaston klassikot selityksineen ja kuvituksineen.

Termejä on selitetty jopa pitempiä tarinoita kertoen. Salakari on tätä varten ottanut sanastoonsa mukaan kolme "alan asiantuntijaa", jotka useiden termien kohdalla kertovat omia kokemuksiaan ja näkemyksiään.

Sanaston loppuun Salakari on liittänyt vielä juomalauluspesiaalin, johon on koottu tuttuja sävellysten tahtiin laulettavia juomalauluja.

Ravintolaillan perussanasto on myynnissä kirjakaupoissa noin 10 euron hintaan.

Juhana Salakari
Ravintolaillan perussanasto
Like, Helsinki 2004, 283 s.
ISBN 952-471-300-4

Kielikello on nyt Internetissä! Kokeile kaksi viikkoa veloituksetta

Verkko-Kielikello on maksullinen verkkopalvelu, jonka avulla löydät monipuolista tietoa kielestä ja kielenkäytöstä. Verkkopalvelu toimii painetun lehden rinnalla täydentäen sitä. Sen avulla on helppo etsiä tietoa aiemmin ilmestyneistä Kielikelloista.

Tietoa voit etsiä eri tavoin, esimerkiksi **hakusanan**, **aihepiirin**, **kirjoittajan** tai **artikkelin nimen** avulla. Tässä muutamia mielenkiintoisia aiheita:

- lyhenteet
- numerot ja merkit
- julkishallinnon nimien oikeinkirjoitus
- kielen normeista ja kielivirheistä
- tiedotusvälineiden kieli
- yhteen ja erilleen kirjoittaminen
- kielen tyyli
- murteet
- lainasanat
- oikeakielisyys
- sananmuodostus
- hyvän tekstin ominaisuudet
- ajankohtaisia kielikysymyksiä
- paikannimet, maiden nimet, henkilönnimet, asukkaannimet, yritysten ja yhteisöjen nimet
- nimien taivuttaminen
- kieli ja yhteiskunta
- kieli ja asenteet

**Pyydä salasana kahden viikon koekäyttöön
veloituksetta osoitteesta <http://www.kielikello.fi>**

Are terminologies needed?

Page 3

It is essential to define the basic concepts in every special field. Fluent and functional professional communication is not self-evident even inside the same field and same language, let alone when communication crosses occupational and language barriers.

The compilers of terminologies must also define their concepts. In 1986 the TSK published the *Vocabulary of Terminology* and around that time the international standard *ISO 1087 Terminology work – Vocabulary and Nordic Terminologies terminologi* were compiled. Since then terminological methods have developed a lot, and in the end of the 1990s a new version of the Vocabulary of Terminology was published. ISO 1087 has been updated in 2000. This year the Nordic glossary will be updated. The Swedish Centre for Terminology TNC coordinates the project.

Tuomo Ilomäki – engineer interested in languages

Page 4

Tuomo Ilomäki, the director of the SESKO Standardization in Finland, retired in December 2004. Standardization and terminology work still interest this active man.

Ilomäki has been fascinated by technology since he was in school, but he is also interested in languages. He studied in the Helsinki University of Technology, and graduated as electrical engineer. In 1965 he applied for a job in standardization in the Inspection Centre for Electrical Installation. In the same autumn he participated in the founding of the Finnish Electrotechnical Standards Association (nowadays SESKO), and later became its director.

SESKO is a national standardization organization in the field of electricity and electronics in Finland. It cooperates closely with the international standardization organizations IEC and CENELEC. SESKO is also responsible for creating Finnish electrotechnical SFS standards.

According to Ilomäki the work done in SESKO has not significantly changed, but the subjects are different. In the 1960s SESKO worked mainly with electrical installation and graphical symbols standards and vocabularies. Now various safety standards keep SESKO's personnel busy. Ilomäki estimates that terminology work has decreased since there already are terminology standards.

However, he emphasizes that the standardization work in a new field always starts with terminology work. In the beginning of the 1900s it was noticed that the

Sirpa Suhonen

unsystematic use of terms and units of measurement caused problems. In order to solve the problem, the International Electrotechnical Commission, IEC, was founded in 1906, and its first committee was the Technical Committee No. 1: Terminology. So, terminology work in standardization has been essential since the beginning.

Ilomäki assures that the most important standards are always translated into Finnish. The language must be exact and terms unambiguous and correct. "If there is ambiguity, the dispute may end up in court" Ilomäki points out.

In Ilomäki's opinion Finnish terms are actively developed. The necessity of Finnish depends on the target group. If engineers who understand English are the main user of a standard, translation is not needed. But electrical installation standards meant for electricians must of course be translated since it cannot be expected that the target group is able to understand standards in English. He considers that standards related to occupational safety should be translated and mentions that their target group is often bigger than the one of other standards. Ilomäki emphasizes that term recommendations belong to the written language. Spoken jargon may teem with unofficial terms.

Ilomäki has participated closely in the TSK's activities since its foundation, e.g. in the election committee thinking whom to take in the board of directors. SESKO and the TSK have also cooperated closely: SESKO is the TSK's member and the TSK has its representative in SESKO's terminology committee.

Ilomäki thinks that the TSK's social role is important. The TSK is able to manage terminology projects skilfully in any special field since the terminological methods remain the same. As the TSK's most important tasks he considers the development of terminological working methods and teaching them to the compilers of glossaries. Also the actual compilation of glossaries on fields not covered by other organizations is an important task for the TSK.

Terminology work in botany in Finland in 1850s

Page 7

24

Elias Lönnrot's Flora Fennica (Finnish flora, 1860) is the first herbal written in Finnish. It is also considered the first work in natural sciences written in Finnish. Before that Swedish or Latin were used when writing about natural sciences in Finland.

In order to write *Flora Fennica* many new words to describe plants had to be created. Lönnrot was an eager botanist and interested in plants since he was a doctor. Before the actual herbal, Lönnrot published a word list called *Kasvikon oppisanoja* (botanical terms, 1858) where he defines about 1300 botanical terms. Latin and Swedish equivalents are also given. The species definitions of the herbal were translated with the help of this word list from *C. Hartman's* Swedish herbal *Handbok i Skandnaviens Flora* (handbook on Scandinavian flora).

Kaarina Pitkänen, the writer of the article, studies Lönnrot's methods for creating neologisms in botany in her doctoral thesis. Her thesis handles the development of the Finnish language into a scientific language from the viewpoint of one special field. Lately there have been worried statements on keeping Finnish as a scientific language. In many Finnish universities Finnish course books are not offered since there are no Finnish basic text books. If foreign-language books are used when studying, students will not learn even the basic terminology in their mother tongue. Soon the situation will be such that there is no Finnish basic terminology in all disciplines.

In the Finnish of the 1800s there were, of course, the most usual words for the morphology of plants, such as *root*, *leave*, *flower* and *stem*, but the more specific terms had to be created. Lönnrot formed new words either by making terms of the vernacular language words or by making up neologisms. Often he used Latin and Swedish terms as models. The neologisms created in Finland in the 19th century were usually strongly of Finnish origin: phonological borrowing was avoided and terms motivated by one's own language were considered better than translation loans.

The exactness of adjectives is characteristic for botanical language. When the differences between plants are described with words, there should be no faltering in the interpretations of meaning. This is an exceptional usage of adjectives; in the standard language such texts that contain many adjectives have often weak information content.

The terminology Lönnrot created has survived well, and in fact this is no wonder. The botanical terms of *Kasvikon oppisanoja* are clearly defined, and in *Flora Fennica* the neologisms were taken into use. Lönnrot's terms were established later in other herbals. No actual glossary on botany has been made in Finnish since Lönnrot, although herbals usually contain a part where terms are explained.

Flora Fennica's species definitions contain more words than current herbals. This is partly due to the fact that the same concept was named in many ways just in case so that the new idea would become familiar. On the other hand, it was typical for the herbals of that time to contain a rich vocabulary. Today the tendency seems to be that only the necessary information to identify plants is told in the species definitions and scrupulous details have been left out.

Finnish botanical terms have certainly been developed since Lönnrot's time. However, when comparing *Flora Fennica* with current herbals it is clear that the tradition created by the founder of the Finnish botanical terminology has been continued. Dialect words no longer present in the current standard language still live in botanical language and new terms are created with methods inherited from Lönnrot.

Terminology work for Swedish biobanks

Page 10

The biobank project started on the initiative of the Federation of Swedish County Councils when an act regulating the handling of biobanks in health care was passed in Sweden in 2003. The biobank act states that each individual, whose sample will be saved in a biobank, must be asked for consent before the sample may be saved. The act also states how samples may be taken and by whom.

The Federation wanted to ensure that the act would be applied in the same way nationally and that routines would be coordinated. IT support to handle the information on biobanks and samples was also needed, and in this connection terminology was taken up. The Swedish Centre for Terminology TNC started to work in the project in the beginning of 2004. The original idea was that the TNC together with doctors and IT developers would compile a small glossary explaining the difficult words used in connection with the saving of samples in biobanks.

At first some project participants were rather sceptical about terminology work. It seemed to take a lot of time and be so thorough. They reasoned that hierarchi-

cal codes should be created for all information that is saved in biobanks. Then existing code systems, like MeSH (Medical Subject Headings), could be used and own codes could be created for things that are missing. A small work group created such a hierarchical system, but the system did not work very well. Categories were overlapping or were insufficiently described and some important areas were missing.

Then the participants realized where terminology work could be used. A glossary was made, and terminological viewpoints were also used for an information model and mapping of processes and description of the IT architecture of the system. Terminology work was done in all parts of this subproject, and in this way the TNC could look after that the terminology was coherent in all documents and models. And project participants noticed how much easier it was to communicate if there was an agreement on which terms to use and what they mean.

The definition for the concept *biobank* engaged the glossary compilers especially. It became evident that the definition in the biobank act did not correspond with reality nor even with how the word was used in the act itself. The definition is so narrow that it excludes many biobanks that the act covers, e.g. veterinary and seed biobanks. This is rather typical for legal definitions but should not be done in terminological definitions. And the legal definition also has a wrong superordinate concept. It is not easy to suggest deviations from central legal definitions. A lot of time was devoted for explaining project's lawyers why legal definitions are not satisfactory and why they should be changed.

From May 2004 terminology work functioned as a thread running through the requirement specification project, and in the end of the project the consistency of all documentation was checked from a terminological perspective.

The management group of the whole biobank project has been very positive towards the terminology work. A clear sign of this is that the TNC's involvement in the project increased tenfold in 2004 – from planned 50 hours to 500 hours. In 2005 the processing of all project material has started, and terminological viewpoints are also taken into account.

Amateurs at work?

Page 13

Many companies pay much for advertising agencies for making advertisements for them. It is believed that sales will not succeed without advertising professionals, and they cannot necessarily be on the companies' own payroll.

Terminology work requires expertise as any other work, e.g. advertising. For some reason many experts in various special fields think that they are able to compile the special terminologies they need just by themselves. The same people, who could not imagine of doing the advertising for their company by themselves, do not necessarily even bother to find out how glossaries should be done or presented.

Special terminologies have a clear task and value. They help to use and develop the tool, special terms, that the experts use daily. It is at least as rational to promote sales by advertising as to notice that the mastery of special terms is connected to the productivity of work. If you do not understand the concepts in your own field, you cannot adopt and apply the information that is hidden in them. If you do not know the terms, you waste your time in trying to find out if what you hear is what you believe. If you use terms carelessly, you irritate also others – your workmates, partners and clients. In the worst case, bad communication and obscure contracts may cause big economic losses.

It is sad to see time after time special terminologies that are clearly compiled by amateurs. Typical symptoms are unclear and illogical presentation, contradictions and spelling mistakes. One reason for the abundance of amateur-terminologies is perhaps the fact that terminology experts are not even now known widely enough. This is perhaps understandable among the general public, but in the field of administration and business it would be desirable that this shortcoming would be fixed. It would be in their own interest as well!

Translator pressed between legal orders

Page 14

The differences between legal orders emerge in the work of a statute text translator. The translator has to consider the problems of communication and expressing of meanings, since the concept systems behind legal orders are often very different.

It is necessary to translate statutes when a Finnish court has to decide on a case on the basis of the law of a foreign state. These kinds of judicial proceedings may be connected to family law on decisions concerning divorce and maintenance issues when other than Finnish citizens are also involved.

The concepts of different legal orders differ from each other because their meaning is built on provisions and interpretations based on them, and they usually cannot be exactly the same in two different states. The inten-

sions of concepts are specific to a certain legal order despite of the fact that part of the meaning of concepts have a common origin, e.g. in those European states whose legal order is based on continental legal thinking (compared to common law orders). The Finnish legal thinking was greatly influenced by German and Roman law, and later it diverged to the Nordic direction, in addition of which the EU legislation has a continuous influence on it.

In translation the targeting of a text must be rethought. It must be considered how foreign concepts can be expressed to the reader and what possible interpretation problems will arise if concepts having different meanings are expressed by using phrases and terms of another legal order. The understanding and interpretation of a text will become difficult if the concepts of another legal order are thought of only from one's own viewpoint without knowing the other system.

A profound knowledge on legal orders is essential for the translator of statutes. Information on the subject area of a text is gathered by comparing phenomena in the subject area with each other. The comparison of concepts reveals differences in their characteristics. Comparative law and comparative terminology work have much in common, since both require the delimitation of a certain sub area, studying the structure of the area both from linguistic and legal viewpoints and finally comparing the observed structures.

When considering legal concepts, the translator studies the differences between the concept systems of the readers of the source and target texts, how these concept systems are expressed linguistically and how foreseeable problems in understanding can be smoothed out in the translation. When analysing legal concepts, it must be considered which factors belong to the semantic content – what belongs to the core and what to the fringes or entirely outside. Concepts do not have exact limits. They do not have a defined correct semantic content and their meanings cannot be considered permanent. The decisive norm in the interpretation of the law is produced in the decision process with the help of a text.

When considering the meaning of a legal concept, the immediate context must be firstly taken into account, and the concept must be interpreted as a part of a subsection, section, part of a statute and the whole statute. Secondly, the branch of law must be taken into account, since in another branch the concept may have a different meaning. Thirdly, the whole legal order must be taken into account. Finally, the meaning of a concept as a part of the whole legal system must be considered,

and then the meaning will be affected by social values and goals.

The interpretation of legal concepts is linked to the social information given by the society and the subjective, cognitive information. Concepts are semantic units, and the way each reader interprets a text and its concepts, depends on the reader's own information and ideas on and experiences in the subject. Concepts can be observed as social entities since the way they are interpreted depends on how the society usually interprets or has agreed to interpret them.

It cannot be assumed that it is possible to communicate the meaning of a text completely in a translation since the reader is responsible for a lot of the interpretation. A text cannot carry those meanings that the writer thinks he or she has included in it. It is difficult for a translator to create a watertight opinion about the intention of a statute and legislator when it comes to the meaning of a certain concept since this task is often difficult for an experienced lawyer, too.

Another problem in communication is that the translator has to make compromises between various target language expressions although the concepts of the source culture were not defined similarly. The translator weighs the equivalence of concepts and tries to find expressions that would not do wrong to the source text concepts and at the same time would suffice as windows to a unfamiliar source language reality for the target language reader.

Terminology work group at FICORA

Page 17

The objective of the terminology work group at the Finnish Communications Regulatory Authority, FICORA, is to harmonize telecommunication terms and to coordinate and guide terminology work in the field. It does not do actual terminology work, but listens to the needs in the field and takes initiatives to compile terminologies.

In order to start a terminology project, there must be a clear need for a glossary. Compilers and sufficient funding must also be found. If it is decided that the work will be started, a working group will be named which includes a terminologist from the TSK and some experts from the field.

In the 1980s telecommunications developed rapidly. Networks were digitalized and common European requirements were planned. New services and methods were invented, and the need for common terminology was enormous. The *Vocabulary of Telecommunications*

published in 1991 covered on a general level almost the whole telecommunications field of the time.

The development of telecommunications did not stop. Mobile stations started to take over and along with the new technology the amount of terms used in the field increased. The first version of the *Vocabulary of Mobile Communications* was published in 1993. With the further development of wireless communication it was considered necessary to renew this vocabulary and to take into account radio technology and information security. The renewed version was published in 2001.

Services are an integral part of telecommunications. The *Vocabulary of Telecommunication Services* published in 1997 was made to complement the *Vocabulary of Telecommunications*. It contains basic concepts of the field and internationally standardized services.

Today information security concerns all citizens. With the increasing use of information technology and the Internet everyone must be aware of information security risks and how to prevent them. In order to create unified information security concepts the *Compact Vocabulary of Information Security* was completed in 2004.

To ensure the diversity, functionality and security of communication connections is the main duty of FICORA. The Authority supervises the whole field of electronic communications which covers telecommunication networks, markets and services, information security, radio communication, electric media, Internet domain names, postal operations and TV fees.

Due to the variety of tasks, the texts written and translated in FICORA are versatile. They vary from letters and web pages to orders, decisions, reports and recommendations. The same text is often translated into Swedish and English. Technical and legal terms are often combined in texts. Terms used in the law are not always the same as the ones used in technical connections. The dominance of English in telecommunication makes finding terms and the translation into English easier. Technical English terms do not necessarily have Swedish equivalents, but since Finnish laws are translated into Swedish, many terms can be found in them.

Literature

Page 20

English–Finnish Dictionary

Suuri englanti–suomi-sanakirja, English–Finnish Dictionary, by Gummerus is a new kind of a practical dictionary for demanding users of English. The dictionary contains more than 70,000 lexical entries. In addition to wide general vocabulary, there are plenty of commonly used phrases. Special attention has been paid to idioms: they are accessible as sub-headwords in the entry for the main headword.

The dictionary covers also topical special field terminology, nomenclature for botany and zoology and geographical names. The dictionary has more than 50,000 authentic examples based on English-language dictionaries and text corpora. The dictionary has been designed especially for students of English, translators and other language professionals and those Finns who use English much in their work or hobbies.

Environmental Dictionary

The *EnDic2004 Environmental Dictionary* is a revised and expanded version of the *EnDic2000* published three years ago. The new version includes about 1,500 new terms and two new languages. The dictionary has now terms also in French and Lithuanian in addition to Finnish, Estonian, English, German, Swedish, Latvian and Russian. The dictionary contains now about 6000 term records of which about one third have definitions in English, Finnish and Estonian.

Finnish government termbank Valter

The *Valter termbank*, opened in March, is an Internet termbank containing glossaries compiled by the Government Terminology Service. It contains the Budget Glossary, EMU Glossary, Public Buildings in Finland, *Vocabulaire de la politique agricole commune* (agriculture glossary), Glossary of Court Terms and Taxation Glossary. The languages of these glossaries are usually Finnish, Swedish, English, German and French. The termbank is available in <http://mot.kielikone.fi/mot/valter>.

Detailed publisher and order information can be found in the Finnish article, pages 20–22.

www.tsk.fi

Sanastokeskus TSK tarjoaa termeihin ja ammattikieliin liittyvää tietoa ja asiantuntijapalveluja. TSK:n päätoimintamuotoja ovat sanastoprojektit, termipankki ja termipalvelu.

TSK julkaisee Terminfo-lehden ohella erikoisalojen sanastoja sekä kirjoja että sähköisessä muodossa. Termipankki TEPA on käytettävissä osoitteessa <http://www.tsk.fi/tepa/>.

TSK:n kirjastossa on laaja kokoelma eri alojen sanastoja, sanakirjoja ja sanastostandardeja. Kirjasto on avoinna arkisin klo 9.00–16.00.

TSK on perustettu 1974, ja sen jäseninä on yksityishenkilöitä, yrityksiä, liikelaitoksia, käännoistimistoja ja aatteellisia yhdistyksiä. TSK tekee tiivistä yhteistyötä sekä jäsenistönsä että muiden sanastotyöstä kiinnostuneiden yhteisöjen kanssa.

Terminologicentralen TSK erbjuder experthjälp i frågor som berör terminologi och fackspråk. TSK:s huvudsakliga verksamhet utgörs av ordlisteprojekt, termbanker och termtjänst.

TSK utger tidskriften Terminfo samt publicerar fackordlistor både i tryckt och elektronisk form. Termbanken TEPA finns tillgänglig på adressen <http://www.tsk.fi/tepa/>.

TSK:s bibliotek omfattar ett stort antal fackordlistor och ordböcker. Biblioteket är öppet för allmänheten alla arbetsdagar kl. 9.00–16.00.

TSK grundades år 1974 och dess medlemskår består av privatpersoner, företag, affärsverk, översättningsbyråer och ideella föreningar. TSK har ett nära samarbete med såväl sina medlemmar som med övriga organisationer som är intresserade av terminologiarbete.

Sanastotyön asiantuntemusta vuodesta 1974.